

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Tradice a rituály v ateistické a křesťanské
rodině v České republice

Anežka Herzánová

© 2015 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra psychologie

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Anežka Herzánová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Tradice a rituály v ateistické a křesťanské rodině v České republice

Název anglicky

Traditions and rituals in the atheist and the Christian family in the Czech republic

---

Cíle práce

Cílem bakalářské práce bude zmapovat a rozlišit dodržování tradic a rodinných rituálů a popsat jejich rozdíly v dodržování u ateistické a křesťanské rodiny. Práce se bude zabývat slavením typicky českých svátků (Vánoce, Velikonce ad.) u obou druhů rodin a naopak popíše tradice a rituály spojené pouze s konkrétní rodinou. Bude zjišťovat, jaký význam má pro konkrétní rodinu dodržování těchto zvyků. V závěru budou oba druhy rodin srovnány a bude zjištěno, v čem jsou si rodiny podobné či stejné a jaký význam to pro rodinu nese.

Metodika

Práce bude rozdělena na dvě části, na teoretickou a praktickou. První, teoretická část pojednává o významu slov tradice a rituály, jakou mohou mít podobu a jak důležitou mají roli v socializaci člověka. Praktická část se věnuje sběru dat od dvou skupin respondentů, o tom, jaké tradice či rituály drží ve své rodině a jakým způsobem slaví nejvýznamnější svátky, jako jsou Vánoce a Velikonoce. K získání informací autorka využije metodu řízeného rozhovoru, volného rozhovoru a dotazníku. Polovinu respondentů budou tvořit jedinci vychovaní v katolické rodině nebo praktikující katolíci a druhou polovinu respondentů budou tvořit jedinci vychovaní v rodinách bez vyznání. V závěru budou popsána a zhodnocena data získaná z výzkumu.

Doporučený rozsah práce

40 – 50 stran

Klíčová slova

Rodina, Vánoce, Velikonoce, rodinné rituály, dodržování zvyků, dodržování tradic

---

Doporučené zdroje informací

BABYRADOVÁ, H. Rituál, umění a výchova. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. 351 s. ISBN 80-2103-029-1.

KAUFMANN-HUBER, G. Děti potřebují rituály. 1. vydání. Praha: Portál, 1998. 94 s. ISBN 80-7178-203-3.

MACGREGOR, C. Zábavné činnosti pro celou rodinu. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 126 s. ISBN 80-7178-593-8.

MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. 4. vydání. Praha: Portál, 2007. 108 s. ISBN 978-80-7367-272-0.

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

Mgr. Ing. Martin Slaboch, Ph.D.

Elektronicky schváleno dne 20. 10. 2014

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 20. 10. 2014

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 15. 03. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci „Tradice a rituály v křesťanské a ateistické rodině v České republice“ jsem vypracovala samostatně za pomoci vedoucí své bakalářské práce a s využitím odborné literatury a dalších odborných zdrojů informací. Všechny informace získané z těchto zdrojů jsou náležitě ocitovány a jejich seznam je uveden na konci práce. Dále prohlašuji, že jsem v souvislosti uvedené bakalářské práce neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 12. 3. 2015

Poděkování

Váženému panu Ing. Mgr. Martinu Slabochovi, Ph.D., za cenné rady, připomínky formálního i obsahového charakteru a vstřícný přístup ke mně a k této práci.

Velký dík patří také mé rodině a paní Mgr. Ivaně Průšové.

Dále bych ráda poděkovala všem informátorům, kteří se mnou strávili čas, souhlasili s poskytnutím rozhovorů a umožnili mi lépe pochopit danou problematiku.

Tradice a rituály v ateistické a křesťanské rodině v České republice

---

Traditions and rituals in atheist and the Christian family in Czech Republic

Souhrn

Bakalářská práce je zaměřena na dva typy rodin. Křesťanskou a ateistickou a jejich pohled na významné české tradice. Teoretická část pojednává o současné rodině jako takové, vysvětluje, co to je tradice a rituál a jejich význam. V poslední části popisuje čtyři nejčastější tradice, Vánoce, Velikonoce, svatbu a pohřeb. Práce se snaží přiblížit historii a vývoj těchto tradic a to, jakým způsobem byly slaveny v minulosti a dnes. V praktické části jsou popsány a shrnuty výpovědi respondentů, kteří pocházejí z obou typů rodin. V bakalářské práci bylo využito standardizovaných rozhovorů a dotazníků.

Summary

This bachelor's thesis focuses on two types of families. Christian and atheist and their interpretation of important Czech traditions. Theoretical part defines the present concept of family and explains what is the meaning of tradition and ritual. The last part describes four most common traditions: Christmas, Easter, wedding and funeral. The thesis aims to clarify the history and development of these traditions. It also explains how they were carried out in the past and the present. The practical part contains a summary of the answers of participants who belong to both types of families. The bachelor's thesis uses structured interviews and questionnaires.

Klíčová slova:rodina, Vánoce, Velikonoce, rodinné rituály, dodržování tradic, zvyky

Keywords: Family, Christmas, Easter, family rituals, respecting traditions, traditions

Obsah

Obsah.....	7
1 Úvod.....	8
2 Cíl práce a metodika	9
2.1 Cíl práce.....	9
2.2 Metodologie.....	9
2.3 Literární rešerše	11
3 Teoretická část	12
3.1 Definice rodiny, vymezení sociálních funkcí rodiny.....	12
3.1.1 Současnost české rodiny	18
3.2 Tradice a rituály.....	20
3.2.1 Vymezení pojmu tradice	20
3.2.2 Vymezení pojmu rituál	21
3.2.3 Nejběžnější křesťanské rituály.....	23
3.2.4 Nejběžnější občanské rituály	24
3.3 Vánoce	24
3.3.1 Advent.....	25
3.3.2 Štědrý den	26
3.4 Velikonoce.....	31
3.4.1 Svatý týden	32
3.4.2 Velikonoční symboly.....	36
3.5 Svatba	37
3.5.1 Zásnuby.....	38
3.5.2 Svatební přípravy	39
3.5.3 Svatební den.....	40
3.6 Pohřeb.....	42

3.7	Dušičky	44
4	Praktická část	46
4.1	Analýza šetření - dotazník	46
4.2	Výsledky dotazníků	46
4.3	Analýza šetření - standardizovaný rozhovor	54
4.4	Výsledky standardizovaných rozhovorů	54
5	Závěr	58
6	Seznam použitých zdrojů	60
6.1	Literatura	60
6.2	Internetové zdroje:	62
7	Seznam tabulek a grafů	63
8	Přílohy	64

1 Úvod

Tradice a rituály jsou neodmyslitelnou součástí života každého člověka. Rituály začínají provázet jedince ihned po jeho narození a prolínají se celým jeho životem. Mimo jiné jsou významným prostředkem ke stmelování společnosti, jak na úrovni rodiny, tak i celého národa. Lidová i občanská obřadnost je úzce spjata s mýty, děním v přírodě, vírou a významnými životními okamžiky. Nepřeberné množství tradic a rituálů, které s sebou tyto okamžiky přinášejí jsou pro každého člověka individuální a jedinečné. Řada rituálů a tradic se významně liší v závislosti na geografii a čase. Liší se také v tom, zda daný významný svátek dodržuje věřící, člen katolické církve či ateista.

Zrychlující se životní tempo vede člověka ke snaze udržet krok se stylem života společnosti, v níž žije. „Zrychlení“, často ale i nedostatek času a ochota věnovat se hledání a nalézání vlastních národních, skupinových a rodinných tradic vede k vykořenění a ztrátě vztahu k předchozím generacím. Autorku mimo jiné při psaní této práce zajímalo, zda tento trend je zřejmější v rodině katolické či ateistické.

Teoretická část práce pojednává nejen o rodině, jejím historickém vývoji a proměnách, ale i o úloze tradic a rituálů v rodinném i společenském životě. Jsou zde předloženy výsledky studia odborné literatury o významných tradicích, zvycích a rituálech, ze kterých se autorka hlouběji zabývá tématy Vánoc, Velikonoc, svateb a pohřbů.

V praktické části práce se autorka snaží zachytit a porovnat rozdíly ve způsobu prožívání Vánoc, Velikonoc, svateb a pohřbů rodinách katolických a ateistických.

Mnoho tradic a rituálů má své kořeny v dávné historii, a přesto se slaví stejně jako v minulosti. Některé zvyklosti a obyčeje sice provádíme, ale nesnažíme se je pochopit a nevíme téměř nic, o jejich původu a smyslu. Proto v bakalářské práci jsou popsány i některé staré a polozapomenuté tradice, jejich význam, způsob slavení v minulosti a jejich odkaz pro současnost.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem této práce je zjistit a porovnat chápání tradičních českých tradic mezi ateistickou a křesťanskou rodinou v dnešní České republice. Teoretická část práce čerpá z odborné literatury, která se zabývá problematikou českých tradic, zejména Vánoc, Velikonoc, svateb a pohřbů. Dále pojednává o rodině jako takové, o její historii a funkci.

Záměrem práce je potvrdit předpoklad, že tradice a rituály spojené s oslavami Vánoc, Velikonoc, svateb a pohřbů jsou v rodině praktikující křesťanství odlišné, než v rodině ateistické. Autorka předpokládá, že tyto svátky jsou pevně spjaty s religiozitou rodiny a oslavy se odvíjí především dle tradičních křesťanských rituálů. Dalším předpokladem je, že v současné ateistické rodině převládá komerční pojetí oslav výše zmíněných svátků, které je okrajově spojeno s některými tradičními rituály. Dalším cílem je zjistit zda do ateistických rodin pronikají stále častěji nové tradice a rituály, jejichž základ plyne z přejímání cizích a moderních vlivů přicházejících jako důsledek globalizace české společnosti, z čehož také plyne předpoklad, že v současné křesťanské rodině jsou církevní tradice a rituály zjednodušovány a modernizovány z důvodů změny životního stylu a tempa celé společnosti.

2.2 Metodologie

V této kapitole jsou popsány jednotlivé výzkumné metody, které byly použity pro zpracování bakalářské práce.

V teoretické části bylo použito zejména studium primárních i sekundárních pramenů, dokumentů a literatury. Při jejich zpracování především analýza a syntéza obsahu, dedukce, indukce a komparace textů.

„Pramen je chápán jako jakýkoli adekvátní, relevantní a hodnověrný (seriózní) zdroj informací o zkoumaném objektu. Prameny bývají rozlišovány na prameny primární (mají přímý vztah k rekonstruovaným událostem) a prameny sekundární

(nejsou v přímém fyzickém vztahu k událostem, které jsou předmětem studia, jde o určitý způsob zprostředkování, doplnění, dokreslení).

Dokument je v tomto pojetí pojímán jako stopa zanechaná lidskou bytostí na fyzickém objektu. Může se jednat o dokumenty oficiální (usnesení vlády, výnosy ministerstva apod.) nebo o dokumenty neoficiální (dokumenty škol, inspekční zprávy atd.)“¹

Tyto písemnosti jsou východiskem pro obsahovou analýzu textu. Podle Gavory (2010) jde o analýzu a hodnocení obsahu písemného textu a srovnávání údajů o daném tématu v textech různých autorů. *„Analýza a syntéza znamenají procesy faktického nebo myšlenkového rozkládání celku na části a procesy opětného spojování v celek. V procesu reálného poznávání vystupují vždy společně.“²* Dalším ze způsobů zpracování odborné literatury je analytická indukce. Indukce a dedukce vystupují rovněž společně. *„Indukce je chápána jako úsudek od dílčího k obecnému, ale také jako forma pohybu poznání od empirické úrovně k teoretické.“³* Dedukcí se rozumí závěr vyplývající z několika jiných tvrzení při využití zákonů a pravidel logiky.

V praktické části práce byly použity tyto výzkumné metody: standardizovaný rozhovor, dotazník.

„Standardizovaný rozhovor je metoda, shromažďování dat, kdy tazatel postupuje podle připraveného textu. Jsou přesně určeny formulace i jejich pořadí. Tazatel k otázkám nepřidává vlastní komentář, pouze čte otázky a zaznamenává odpovědi respondenta. Výhodou standardizovaného rozhovoru je, že poskytuje všem respondentům stejné podmínky k odpovědím a také to, že získané výsledky se dají většinou dobře statisticky zpracovat.“⁴

„Dotazník je metoda, která shromažďování dat zakládá na dotazování osob, charakterizuje se tím, že je určena pro hromadné získávání údajů.“⁵

Pro srovnávání zjištěných faktů je používána metoda komparace – srovnání, chápeme ji jako porovnávání zkoumaných faktů a jevů tak, aby bylo možné je zobecnit.

---

¹HORÁK, F. a CHRÁSKA M. . *Úvod do metodologie pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

²HORÁK, F. a CHRÁSKA M. . *Úvod do metodologie pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. s. 35.

³Tamtéž

⁴Tamtéž, s. 130.

⁵SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: GradaPublishing, 2007.

2.3 Literární rešerše

Tématem tradic a rituálů se zabývá nepřehledné množství autorů. Publikace Antropologie náboženství od Fiony Bowie se zabývá především teoretickým přístupem k antropologii náboženství a jevy jakými jsou rituály a symboly. Autorka v knize definuje, co to rituál je, jaké má funkce a představuje široké spektrum významu tohoto slova.

O tom, co jsou přechodové rituály a jaké je jejich využívání pojednává kniha Arnolda van Gennepa, Přechodové rituály. Publikace se zabývá jednotlivými fázemi života, ve kterých člověk vstupuje z jedné role do druhé.

Knihou od Aleny Vondruškové Rodinné svátky a oslavy pojednává o důležitých okamžicích v životě každého člověka, které nejsou nikdy opominuty. Zabývá se popisem svátků, které jsou individuální a neslaví je každý člověk stejně. Takovými jsou například Vánoce a Velikonoce. I svatba či pohřeb, jsou pro každou rodinu individuální a jedinečné. Kniha zachycuje zvyky a tradice, jejich vývoj v průběhu historie a popisuje, jakým způsobem se dodržují.

Problematikou křesťanské mytologie se zabývá publikace Mýtus a rituál v křesťanství od amerického autora Alana W. Wattse. Autor v knize charakterizuje křesťanskou nauku a mapuje katolickou liturgii od adventu až po Památku zemřelých.

Porovnáním a popisem křesťanských a světských obyčejů se zabývá publikace od Vlastimila Vondrušky, Církevní rok a lidové obyčeje. *„Kniha se zabývá vlivem církve na lidové zvykosloví, lidovou víru, tedy ty rysy kultury, které v souhrnu vytvářejí národní tradici.“*⁶

---

⁶VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje, aneb, Kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. Ilustrace František Skála. České Budějovice: Dona, 1991.

3 Teoretická část

3.1 Definice rodiny, vymezení sociálních funkcí rodiny

Po celá staletí byla rodina tradiční a základní jednotkou společnosti, která zajišťovala reprodukci. Z hlediska sociologického, jak uvádí Matoušek, „*Rodina usnadňuje lidem péči o děti a jejich výchovu. Kromě toho, že je rodina biologicky důležitá pro udržení lidstva, je také jednotkou společnosti. Reprodukce člověka jako organismus i bytost kulturní. Zprostředkovává tradici dalším generacím. Rodina se snaží formovat dítě podle svého hodnotového schématu, podle vlastní tradice. Rodinné normy se vždycky nějak odchyľují od norem ve společnosti průměrných. Rodina chce, aby dítě vstoupilo do společnosti s určitým druhem orientace, s určitým programem.*“⁷

Možný (2008) kromě těchto charakteristik míní, že je rodina vymezena i dalšími znaky, které jsou pro její existenci zásadní. „*Představuje sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému. Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává. Také brání společenský systém před chaosem a zhroucením.*“⁸

Důležitým aktuálním dokumentem zabývajícím se zmapováním života současné české rodiny je Národní zpráva o rodině z roku 2004. Ta definuje současnou rodinu v nejširším pojetí jako: „*celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity.*“⁹ Ovšem v dnešní době lze jako rodinu chápat i volnější soužití lidí, které pojí citová pouta a společný život.

Pedagogický slovník (Průcha, Waltertová, Mareš, 2003) rodinu definuje jako nejstarší společenskou instituci. Plní socializační, ekonomické, sexuálně – regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Současné pojetí tenduje

⁷MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakl., 1993, s. 10.

⁸MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.

⁹Národní zpráva o rodině, 2004, s. 4.

k chápání rodiny jako sociální skupiny nebo společenství, žijícího ve vlastním prostoru – domově, uspokojující potřeby, poskytující péči a základní jistoty dětem.

Hovoříme-li o pojmu současná rodina, je zcela zřejmé, že se nejedná o totožnou společenskou jednotku, které by se nedotkl společenský vývoj. Jak již bylo výše naznačeno, rodina se vyvíjí a její rysy se mění.

I když je jasné, že současná rodina je v lecčems jiná než rodina předešlých generací, přesto stále plní mnohé identické funkce. Základními funkcemi rodiny jsou: *„funkce biologická a reprodukční (včetně funkce ochranné), funkce emocionální a tvorba domova, ekonomická funkce, socializační a výchovná funkce.“*¹⁰

Rodina, jejímž základem jsou partneři plodící a vychovávající děti má počátky, které sahají až půl milionu let do historie. Od té doby se toto uspořádání pozvolna dále vyvíjelo, ale i přes neustálé změny a vývoj provázející lidskou společnost, přes kolosální změny náboženské a politické, přes katastrofy a pohromy neustále se opakující, zůstává tato základní stavební jednotka společnosti ve své podstatě stále stejná. Rodina je nejen nejmenší společenskou skupinou, z jejíhož jednání, chování a pravidel se dále odvíjí chod a řízení větších společenských celků, ale primárně je po celé toto období legitimním, bezpečným místem pro reprodukci a výchovu potomků. Tak jako byla rodina kotvou jistoty pro obyčejného člověka, byla i pro badatele při zkoumání společenského vývoje stálým prvkem.

*„O rodině si mohl být sociální teoretik dlouho jist, že se ve svých funkcích i základní struktuře ve svém dnešním stavu neliší významně od toho, jak vypadala na počátku naší civilizace. A že může s rozumnou mírou jistoty předpokládat principiálně stejné fungování a strukturu rodiny třeba i po dalším století dynamického vývoje moderních společností. Povaha moci, povaha osídlení, povaha nerovnosti, povaha práce – to všechno a ještě mnohé další procházelo revolučními změnami a dalo se očekávat, že se bude měnit i nadále. Ale tatínek s maminkou a dětmi? Jevilo se, že rodina působí a bude i nadále působit jako nenápadný, ale velmi významný stabilizující prvek, který zaručuje společnosti soudržnost a staví hráz anomii v proudu změn.“*¹¹

---

¹⁰HAVLÍK, Radomír, Jaroslav KOŤA a Jiří MAREŠ. *Sociologie výchovy a školy*, Praha: Portál, 2007.

¹¹MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.

Ne vždy v dějinách byla však rodina chápána tak, jak jí chápeme dnes. Dnes se pod pojmem rodina rozumí hlavně nukleární rodina, tedy otec, matka a děti.

Historie rodiny začíná se vznikem lidského rodu, kdy „širší společenství jedinců umožňuje snazší přežití, a proto je tlupa patrně i rodinným typem na počátku vývoje člověka. Kooperace spřízněných rodin vedla k uspořádání rodovému, zdůrazňujícímu generační fenomén a skupinový řád, v němž můžeme spatřovat základy skupinově řízené socializace nové generace.“¹²

Pro období starověku a středověku tento pojem vyvolává obraz velké domácnosti, kde vedle pokrevních příbuzných, tedy širší rodiny žijí i další lidé, kteří zde mají své pracovní i společenské místo. Rodina byla patriarchální, „hlavou rodiny“ byl zpravidla muž. „Toto je představa římského práva i bible, neboť obě kultury, jichž je ta naše dědičkou v přímé posloupnosti, tedy kultura antická i židovská, počítaly do rodiny nejenom pokrevní příbuzné, ale vůbec všechny v domě, tedy zpočátku i otroky, později i služebnictvo, případně ostatní zaměstnance, s nimiž rodina tvořila výrobní jednotku: tovaryše a učně, čeledíny a děvečky. Tento stav přežíval až do poloviny devatenáctého století.“¹³

---

¹²HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina*, České Budějovice: JU ZF, 1998, s. 6.

¹³MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina*, Brno: Blok, 1990, s. 18.

Tabulka č. 1 - Stručný přehled základních etap ve vývoji lidské rodiny dle I. Možného (2008)

Počátky lidské párové rodiny	Půl milionu let před naším letopočtem	Silná sexuální vazba párů, spolupráce při výchově dětí, možný důvod – dlouhá závislost nedospělých jedinců oproti jiným živočišným druhům
Složité příbuzenské systémy v kmenových společnostech; vznik tabu incestu	8000 let př.n. l?	Rozšířené příbuzenské sítě se složitými pravidly ekonomických a snubních výměn Kmenové rodové systémy nahrazovány patrimoniálními domácnostmi
Vznik nepříbuzenských systémů sociální organizace. Vzestup patrimoniálních domácností.	3000l. př.n.l – Mezopotámie a Egypt, 600 př.n.l – Čína a Řecko	Vznik prvních států jako sociálních organizací nad rodinnými sítěmi.
Vzestup byrokratického státu a kapitalistické ekonomiky. Objevuje se domácí soukromí	17. a18. st. n.l. v západní Evropě a severní Americe	Domácnost přestává být místem zaměstnání. Stát přebírá obranu. Objevuje se nukleární rodina, nastupuje individualizovaný sňatkový trh.
Diverzifikace způsobů párování a domácností. Tendence k rovnoprávné pozici ženy a muže při vyjednávání o vztahu a rodině	Druhá polovina 20. st. v bohatých průmyslových společnostech.	Různorodost rodinných forem. Vzestup rozvodovosti, opakovaných manželství, zaměstnanost žen, změny v mužské a ženské sociální roli. Nesezdaná soužití, významná společenská skupina –singles

Po celá staletí ovlivňovala instituci rodiny v našich zeměpisných podmínkách zásadním způsobem církve. Ta vytvářela nejen normy přijatelného chování a jednání, ale z církevního práva vycházely i vzorce pro rodinné právo.

Partnery v rodině podle víry spojuje zejména určitý druh lásky – láska manželská. Ta zavazuje partnery k vzájemné úctě, zodpovědnosti a věrnosti. Takové

uspořádání je až do padesátých let dvacátého století jediné, společensky plně respektované.

Vývoj rodiny v českých zemích nemalou měrou ovlivnil nástup komunistického režimu po roce 1948. *„Rodina byla po komunistickém puči považována (spolu se soukromým majetkem, kulturou, církví aj.) za jednoho z udržovatelů a pilířů starých pořádků, a tudíž musela čelit útokům z mnoha stran.“*¹⁴

Díky kolektivizaci a znárodnění ztratilo mnoho rodin v té době majetek i půdu, a tudíž ekonomické zázemí budované rodinami po mnoho generací. Státní orgány neomaladě zasahovaly do soukromí a zcela omezovaly vlastní práva člověka jako taková. Byly potírány hodnoty a tradice generací předků. To vše se dělo ve jménu pokroku, rovnosti, charakteristického pro socialistický, marxistický koncept.

Nové státní uspořádání s sebou přinášelo nemalé změny v životě české rodiny. Zaměstnanost žen se zvýšila na téměř 100%.

*„Výměnou za lidskou svobodu nabízel stát sociální jistoty v podobě stálého zaměstnání, bezplatné zdravotní péče, předškolní a školní výchovy, levného školního a závodního stravování a plošných sociálních dávek – to vše na poměrně nízké, avšak ještě dostačující úrovni.“*¹⁵ Svobodu tak většina obyvatelstva vyměnila za sociální jistoty.

Nový zákon o rodině z roku 1963, na němž se podíleli přední čeští odborníci, psychologové a pediatri, se v době politického uvolnění snažil vrátit rodině její význam. Tuto snahu se však nepodařilo plně realizovat v praxi, neboť již po roce 1969, v době příchodu normalizace, se posiluje ideologický dozor a jeho působení ve vztahu k rodině.

Z demografického pohledu se období šedesátých až osmdesátých let vyznačuje vysokou sňatečností, přičemž věk partnerů vstupujících do manželství je poměrně nízký. V tomto období stoupá rozvodovost právě díky nezralosti a nepřipravenosti mladých lidí na nové role.

Více než polovina žen vstupujících do manželství byla v době sňatku těhotná a čtyři pětiny mladých rodin žily v bytě jedněch z prarodičů, protože bytová situace v té době byla tak složitá, že bylo téměř nemožné pořídit si vlastní byt. *„Neujasněný postoj*

---

¹⁴KOVARŮK, J. Česká rodina v druhé polovině 20. století. *Informační listy*. 1999, roč. 4, č. 1, s 6 – 20.

¹⁵Tamtéž

*k rodičovství a dětem byl mnohdy patrný již před narozením dítěte. V roce 1985 se v tehdejší Československé republice dočkalo ze 100 počatých dětí porodu pouze 58; na 100 narozených dětí připadlo 73 interrupcí, na jednu ženu do 50 let věku připadlo v průměru téměř 1,4 interrupcí.*¹⁶

Tento nepříznivý stav se začíná měnit až v roce 1989, kdy se změnila politická i společenská situace, která umožnila zveřejnění i doposud umlčovaných hlasů k počatému životu, například postoje římskokatolické církve.

Tabulka č. 2 - Průměrný věk při vstupu do manželství

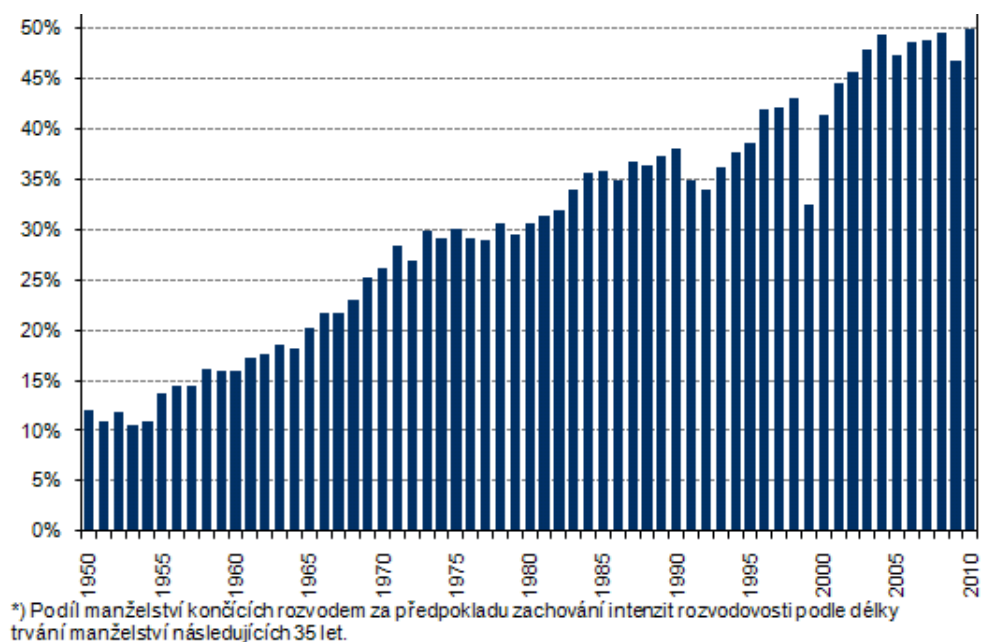
Rok	Muži	ženy
1960	25,8	21,4
1970	24,6	21,7
1980	24,4	21,7
1990	24,0	21,4
2000	28,8	26,4
2007	30,1	27,4
2009	30,8	27,9

Zdroj: ČSÚ - sňatečnost

---

¹⁶ Tamtéž

Graf č. 1- Míra rozvodovosti manželství v letech 1950 - 2010

Zdroj: ČSÚ

3.1.1 Současnost české rodiny

Po roce 1989 u nás prestiž rodiny zejména jako zázemí pro její členy výrazně stoupla. Jsou patrné změny v chování rodin, a zatímco některé problémy přetrvávající z minulých let vymizely, jiných, neméně významných přibývá. „*Nové poměry znamenaly pro rodiny nutnost přepracování zavedeného životního stylu. Velice mnoho životních podmínek, rozhodnutí, řešení životních problémů a také mnoho zodpovědností přejímal dříve za své občany stát. Najednou zde byla nejen možnost, ale i nutnost vlastního rozhodování v podmínkách otevřené konkurence.*“¹⁷

Některé rodiny tyto nové skutečnosti přivítaly, pro jiné, které byly zvyklé spíše pasivně přijímat pravidla a výdobytky minulého režimu, byly spíše stresujícím faktorem. Nicméně výše popsané skutečnosti přispěly ke změnám v rodinném chování. Zvyšuje se na jedné straně věk mladých lidí při uzavírání manželství. Na druhé straně ubývá sňatků. Klesá nejen potratovost, ale i natalita. Postupně se snižuje počet

¹⁷KOVAŘÍK, J. Česká rodina v druhé polovině 20. Století. *Informační listy*. 1999, roč. 4, č. 1, s 6 – 20.

rodinných domácností a roste podíl domácností jednotlivců i podíl neúplných rodin, kde žije pouze jeden rodič s dítětem či dětmi. Stále více rodin má pouze jedno či dvě děti.

V neposlední řadě přibývá rodin, které se aktivně hlásí ke svému vyznání a církvím. Skrze svou religiozitu a tradice se snaží udržovat duchovní a morální hodnoty, které jsou v mnohých ateistických rodinách zcela opomíjeny.

Mladí lidé mají mnohé možnosti studovat a cestovat a získávat zajímavé zkušenosti před uzavřením manželství. Přistupují zodpovědněji k rodičovství a přesouvají ho na pozdější dobu. Před založením rodiny zvažují dopady tohoto rozhodnutí na jejich kariérní růst, ekonomickou úroveň i na způsob života. Tento neuspokojivý stav odráží dva trendy. Za prvé narůstající počet singles ukazuje často realitu odmítání přijmout odpovědnost za rodinu a z toho plynoucí omezení. Za druhé vyšší finanční podpora státu svobodným matkám než matkám zakotveným v tradiční rodině.

Další vývoj české rodiny spatřuje Kramulová (2008) ve změně forem rodinného soužití. „*Forma rodiny v tradičním smyslu mizí, ale ještě není zcela jasné, jak budou vypadat formy nové.*“¹⁸ Sociolog rodiny Ivo Možný tvrdí, že rodinu tvoří manželé – rodiče a děti. Pro ostatní typy soužití (bezdětné svazky, partnerství) doporučuje označení domácnost. „*Proti tomu psycholog Martin Jára či socioložka Kateřina Purkrábková se domnívají, že bychom měli při užívání slova rodina připustit, že v praxi přestává platit jednota krve a biologických vazeb a vůdčí roli přebírají vazby sociální a emoční.*“¹⁹ Ukazuje se zde rozpor jednotlivých odborníků v chápání termínu rodina. Na jedné straně je stále rodina zakotvena jako manželství s dětmi a na druhé straně se prosazuje pod tímto jakékoliv soužití s dětmi. V těchto terminologických rozporech se odráží česká realita akceptující a prosazující čím dál více neformální soužití proti formálnímu klasickému pojetí.

Česká rodina se svým životním stylem bude více přibližovat stylu života rodin ve vyspělých západních zemích. Kramulová (2008) cituje slova psychologa Tomáše Nováka, specialisty v oblasti manželského a rodinného poradenství: „*Rodina bude stále*

---

¹⁸KRAMULOVÁ, D. Česká rodino, kam kráčíš. *Děti a my*. 2008, roč. 38, č. 6, s 42 - 43.

¹⁹KRAMULOVÁ, D. Česká rodino, kam kráčíš. *Děti a my*. 2008, roč. 38, č. 6, s 42 - 43.

v krizi, ale stále hodnotná a nenahraditelná. Bezdětnost nehrozí, spíše odklad porodnosti, ale biologické hodiny si alespoň jedno dítě vynutí.“²⁰

3.2 Tradice a rituály

3.2.1 Vymezení pojmu tradice

Hartl a Hartlová (2002, str. 624) v Psychologickém slovníku definují tradici jako „*jakýkoliv společenský zvyk, víra, procházející generacemi; může platit též o institucích, technologii apod., např. černobíle kostičkované cvilinkové pracovní obleky řezníků.*“

Slovo tradice pochází z latinského slova *traditio*, které vzniklo spojením slov *trans* (přes) a *dare* (dávat). V překladu tedy toto slovo znamená předávat. (Rejman, 1966, str. 550) V současnosti předáváme zejména v oblasti mezigeneračního celku poznání, schopností, zvyků a mravů v rámci skupiny či kultury. Slovo tradice má několik významů:

1. To, co se předává (*traditum*)
2. Proces předávání (*tradendum*)

Tradice můžeme vnímat jako kulturní dědictví, které se předává z generace na generaci. Mezi tradice můžeme řadit umění, rituály, morální pravidla, rodinné zvyky či recepty na přípravu jídel. K pojmu tradice se vedle těchto vysoce kulturních obsahů řadí i dočasně platné zvyklosti, věci, které jsou běžné a obvyklé.

Pojem tradice chápe každá sociální skupina jinak, tento pojem tím tak získává větší či menší odchylky od původní definice.

---

²⁰ Tamtéž

3.2.2 Vymezení pojmu rituál

Slovo rituál pochází z latinského slova *ritualis* neboli obřadný. Pojmem rituál se rozumí obřadní úkon s pevně stanovenými pravidly.

„Rituály jsou inscenované události, které se pokaždé řídí standardními předpisy. Účastníci se totiž stávají součástí aktu nebezpečně blízkého věcem posvátným, a musí být proto tomu odpovídajícím způsobem na tento posvátný stav připraveni.“²¹

„Rituál definovaný těmi nejobecnějšími a nejzákladnějšími pojmy je představení či předvedení, naplánované nebo improvizované, kterým se realizuje přechod od každodenního života k alternativnímu kontextu, v jehož rámci je proměněn všední den.“²² Alexander také zdůrazňuje, že všechny rituály a to i ty náboženské, jsou zakotveny v každodenním lidském světě.

Rituál je opakovaná činnost, která pomáhá při správné a úspěšné realizaci žádoucích činností pro spolehlivé dosažení cíle a upevnění společenské organizace. Přesto nemůžeme pojem rituál přesně definovat, neboť tento pojem obsahuje široké spektrum lidských činností, které bychom do této definice chtěli zahrnout.

Druhy rituálů

V naší společnosti existuje nepřeberné množství rituálů, které můžeme zařadit do několika typů. Rozlišujeme rituály přechodové, výroční a situační.

- Přechodové rituály

„Přechodové rituály (rites de passage) označují přechod z jedné fáze života, období či událostí k jiné. Rituálů přechodu se zúčastní každý a společnosti je vymezují různými způsoby“²³

Bowie (2008) uvádí, že tento druh rituálu se užívá především pro označení rituálů „životního cyklu“ či „životní krize“, kdy tato chvíle souvisí se změnou stavu v životě jednotlivce či skupiny. Mezi tyto rituály patří rituály spjaté s narozením, iniciací, manželstvím nebo smrtí.

---

²¹MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 186.

²²ALEXANDER, Bobby C. (1997): Ritual and current studies of ritual: overview. In Stephen D. Glazier (ed.), *Anthropology of religion: a Handbook*. Westport, CT: Greenwood Press, s. 139-160.

²³BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Překlad Vladimír Petkevič. Praha: Portál, 2008, s. 156.

Arnold van Gennep chápal přechodové rituály jako strukturující prostředek v lidských společnostech, kdy do přechodových rituálů zahrnoval navíc i sezonní slavnosti, územní rituály a v podstatě každé lidské chování, které vykazovalo trojfázový model odloučení/oddělení – přechod/pomezí – opětovné začlenění/(znovu)přijetí. (Bowie, 2008)

„Přechody od skupiny ke skupině a od jedné sociální situace k další se chápou jako skrytě obsažené v samém faktu existence, takže život člověka se chápe jako tvořený sledem stadií s podobnými konci a začátky: narození, sociální puberta, manželství, otcovství, postup do vyšší třídy, specializace v zaměstnání a smrt. Pro každou z těchto událostí existují obřady, jejichž hlavním smyslem je umožnit jednotlivci přejít z jednoho vymezeného postavení do jiného, jež je vymezeno stejně dobře.“²⁴

„Tlak k ritualizaci má sociální podstatu. Jakákoliv změna v postavení, ať už je normální součástí procesu stárnutí, či nikoliv, je obdobím úzkosti a nejistoty pro toho, kdo změnou prochází a pro všechny lidi v jeho okolí. Tato změna s sebou přináší odpovídající změnu role, čímž je sít očekávání mezi danou osobou a jejími blízkými narušena a změněna. Rituál určuje průběh přechodu, udává, jak se má člověk dostat do nového postavení, a shromažďuje všechny lidi v jeho nebo jejím okolí za účelem psychologické podpory zasvěcované osobě a všem zúčastněným.“²⁵

- Výroční rituály

Výroční rituály se konají každý rok přibližně ve stejnou dobu. Patří mezi ně například Vánoce nebo Velikonoce.

- Situační rituály

Situační rituály jsou rituály, které jsou spojeny s jistou společenskou událostí a konají se z důvodu zvláštní potřeby či okolnosti.

---

²⁴GENNEP, A. *Přechodové rituály*. 1. vydání. Praha: Mythologie, 1997. s. 3.

²⁵MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 187.

3.2.3 Nejběžnější křesťanské rituály

Mezi nejběžnější a každodenní rituály věřících patří jednoznačně modlitba. Modlitba je úkon, kdy se věřící obrací k Bohu s určitou prosbou či přáním.

Ve většině případů, krátce po narození dítě, které se narodilo do křesťanské rodiny, čeká jeho první, velmi důležitý rituál – křest. Křest připojuje a včleňuje člověka do rodiny Božích dětí, tedy do církve. Křtem se promývá tzv. prvotní hřích. Křest symbolizuje rituální omytí svčnou vodou, jako Jan Křtitel pokřtil v řece Jordán, Ježíše Krista.

Biřmování je druhá ze sedmi svátostí v životě každého křesťana. Biřmování, neboli, svátost křesťanské dospělosti, dovršuje svátost křtu přijetím Ducha Svatého.

Dalším rituálem, který je pro křesťany velmi důležitý je smíření, neboli zpověď, kdy se věřící musí vyzpovídat knězi ze svých hříchů.

Přijímání (*eucharistie*) je rituál při mši, kdy věřící přijímají chléb, jako tělo Kristovo a víno, jako krev Kristova. Jde o intimní spojení Boha a člověka ve svátosti, kterou může přijmout každý věřící. Z úcty před svatým pokrmem, by měl být dodržen jednohodinový půst od jídla a pití.

Jedním z nejdůležitějších rituálů pro partnery, kteří se rozhodnou spolu strávit zbytek života, je svátost manželství, Bohem posvěcený nerozlučitelný svazek. Svátost si udělují snoubenci vzájemně před knězem, který je svědkem Boha.

Další ze sedmi svátostí, je přijetí kněžství a zasvěcení svého života Bohu. Kandidátem kněžství se může stát každý svobodný či ovdovělý muž, který je ochoten přijmout celibát na zbytek svého života. Tato svátost se může udělit pouze jednou v životě.

Poslední svátostí je svátost nemocných, lidově „poslední pomazání“. Tuto svátost může udělit kněz nebo jáhen každému věřícímu, který se cítí být v ohrožení života, nebo je vážně nemocný. Tuto svátost smí přijmout několikrát v životě, například když se zhorší jeho zdravotní stav nebo ho čeká vážná operace. (katolik.cz, 2002)

3.2.4 Nejběžnější občanské rituály

Dle Říčana (1989) je první den ve škole pro dítě významnou událostí, která by měla být silně rituálně zdůrazněna. První cesta a příchod do školy, se koná za přítomnosti rodinných příslušníků, kteří by měli být slavnostně oblečeni. Ve škole první žáčky vítá učitel, který dítě slavnostně uvede do třídy.

Maturita, také nazývána zkouška dospělosti, je dle Smejkal a Bachrachové (2007) důležitým mezníkem mladého člověka. Maturita je zkouška na konci studia střední školy, kdy žák musí prokázat znalosti z celého studia. Součástí je také maturitní večírek, kde maturant od svých profesorů obdrží maturitní šerpu. Na plesech je zvykem maturantů vybírat peníze či připravovat „půlnoční vystoupení“. Po maturitě se mladý člověk obvykle rozhoduje, co bude ve svém životě dál dělat.

Promoce je veřejný slavnostní akt konající se na konci dovršeného vysokoškolského vzdělání, kdy je studentovi udělena vědecká hodnost, akademický či doktorský titul a je mu předán diplom. Na slavnostní ceremonii se konají projevy akademických funkcionářů a zástupců studentů, kdy jsou poté slavnostně předány diplomy a studenti skládají slib. Na každé vysoké škole probíhá slavnost jinak, nicméně základní principy jsou postaveny na stejném základu.

3.3 Vánoce

Vánoce jsou nejtradičnějším svátkem v České republice a slaví se téměř v každé domácnosti. Vánoce jsou křesťanské svátky, které oslavují narození Ježíše Krista. Jsou to poměrně mladé křesťanské svátky, které se v Římě začali slavit až 25. prosince 336. (Vavřínová, str. 16) Předchůdcem Vánoc byly pohanské svátky zrození nepřemožitelného Slunce, které se slavily na počest syrského boha slunce z Emesy. „Aby potlačili konkurující pohanské náboženství, rozhodli se křesťané 25. prosince zasvětit oslavě příchodu pravého světla, „slunce spravedlnosti“, pravého Mesiáše a Vykupitele, Syna Božího Ježíše Krista. Křesťanští myslitelé přitom poukazovali na skutečnost, že ve Starém zákoně očekávaný Vykupitel označuje jako „slunce spravedlnosti“ (Mal 3, 20), v Novém zákoně se sám Kristus nazývá „světlem světa“ a podle Janova prologu přišel Kristus na svět jako „pravé světlo, které osvěcuje

každého člověka“ (1, 9)²⁶Tento nový křesťanský svátek se začal velmi rychle těšit velké oblibě mezi věřícími.

Slovo Vánoce znamená v latině *nativitas* neboli zrození. Český výraz Vánoce je pravděpodobně převzat ze staroněmeckého *Wihnahten*. V západní liturgii se Vánoce slaví v noci z 24. na 25. prosince jako oslava narození Ježíše v Betlémě. Naopak východní církve slaví Vánoce o svátku Zjevení Páně, 6. ledna.

3.3.1 Advent

Advent je začátek křesťanského liturgického roku, tedy čtyři týdny do Vánoc. Slovo advent je odvozeno z latinského *adventus* neboli příchod a pro křesťany je to důležitý čas očekávání dvojího příchodu – narození Syna Božího v Betlémě a zároveň očekávání druhého příchodu Ježíše Krista tzv. parusie a posledního soudu. (Vavřínová, 2000)

Pro věřící je to doba, kdy si připomínají dobu temna a pohanství, která vládla před příchodem Spasitele. Je to svátek oddaného a radostného očekávání i pokání a tichého rozjímání. (Vavřínová, 2000)

Naopak pro dnešní ateistickou společnost, se doba adventu stala spíše stresujícím časem při shánění co největších a nejhodnotnějších dárků, nejdražších jídel či nejkrásnějších stromečků. Ale i když mnoho lidí na původní náplň adventu zapomínají, přetrvává v naší kultuře řada adventních zvyků, symbolů a svátků, které se staly pevnou součástí předvánočních příprav.

Prvním takovým svátkem, je svátek svatého Mikuláše. Dle Frolce (1988) je mikulášský kult spojen s biskupem z Myry v Malé Asii, který se narodil po roce 300 n. l. Svatý Mikuláš se během několika století stal jedním z nejznámějších světců východní církve. Po převezení jeho ostatků do Bari v jižní Itálii roku 1087 proniká rychle jeho kult do západní Evropy.

Svátek Sv. Mikuláše připadá na 6. prosince. Nicméně Mikuláš, muž v červeném plášti, biskupské čepici, opírající se o biskupskou berlu, spolu s čertem a andělem, obcházejí domácnosti už 5. prosince v podvečer, kdy rozdělují sladkosti a ovoce

---

²⁶VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000, s. 16.

hodným dětem. Zlobivé děti obdrží jen brambory nebo uhlí. Tento zvyk obchůzek vznikl z biskupských her, které se konaly v klášterních školách.

Méně rozšířeným svátkem v dnešní době je svátek Svaté Lucie, který připadá na 13. prosince. Dle Vavřínové (2000) byl v minulosti den svaté Lucie jedním z nejhezčích předvánočních svátků. V některých zemích byl tento den oblíbenější než oslavy Mikulášské.

Svatá Lucie byla jednou z mála historicky doložených žen, které zemřely mučednickou smrtí. Život sv. Lucie je zahalen mnoha příběhy a legendami. Dle legendy se Lucie narodila na Sicílii kolem roku 286 a už jako dítě složila slib čistoty. O tom však nic nevěděla její matka, která ji přislíbila mládenci z bohaté rodiny. Když Lucie sňatek odmítla a své věno rozdala chudým, ženicha to natolik popudilo, že se rozhodl Lucii pomstít. Udal Lucii úřadům, které v té době vedly tvrdé zásahy proti křesťanům. Dívka byla za trest poslána do nevěstince, ale dle legendy se vozík tažený voly odmítnul pohnout z místa. Život sv. Lucie ukončil až kat, který ji prořízl hrdlo dýkou. Tato událost se stala 13. prosince roku 304, od té doby si křesťané připomínají její památku. (Vavřínová, 2000)

V českých zemích se svátek sv. Lucie slavil velkým průvodem masek, kterému vedla dívka převlečená za sv. Lucii. Tento den byl čistě ženský svátek, kdy všude platil přísný zákaz předení lnu. Kdo neuposlechl, toho Lucie potrestala. Před první světovou válkou patřilo slavení „Lucky“ k běžnému charakteru vesnic. Dle Frolce (1988) se mladé dívky převlékly za lucky a chodily dům od domu. Jejich oděv se skládal z bílé plachty, vlasy měly schované v šátku a obličej měly potřeny vrstvou sádla a mouky. Jejich oděv měl v každém kraji specifické zvláštnosti, avšak vždy musela „Lucka“ budit hrůzu a být strašidelná.

3.3.2 Štědrý den

„Vědecké studium vánoc prokázalo, že lidová obřadnost Božího narození se nedá odvodit z jednoho počátku. „Jsa výtvořem velmi komplikovaného procesu historického, jehož prvotní stadia zanikají kdesi v dějinné temnotě, náš sváteční obyčej

vyvolává přirovnání k řece, jejíž tok narůstá přílivem nemála potoků a říček,“ výstižně píše polský etnograf Witold Klinger.²⁷

Doba adventu končí 24. prosincem. Je to předvečer svátku Narození Páně, kdy někteří křesťané dodržují přísný půst a odpírají si celý den jídlo a pití, jako oběť Bohu a také poděkování za nejcennější dar, narození Ježíše Krista. Aby děti vydržely nejíst, rodiče jim slibovali vidinu Zlatého prasátka. 24. prosinci se říká Štědrý den proto, že v tomto dni se rozdávalo jídlo a almužna chudým, děti dostávaly dárky a koledníci výslužku.

Dárky

V dnešní společnosti si asi nikdo nedokáže představit Vánoce bez dárků. Večerní rozbalování dárků u stromečku, je však mladý zvyk, který se stal součástí Vánoc až v 19. století. Dříve dostávalo dárky jen služebnictvo nebo tuláci, kteří chodili do bohatých domácností blahopřát k narození Ježíše Krista.

O obdarovávání dárky psal již benediktinský mnich Jan z Holešova, který žil za vlády Václava IV. a říká, že na paměť a počest narození Syna božího si dávali lidé vybrané a příjemné věci, které posílají na oplátku těm, od kterých také dar dostali. Jan z Holešova ovšem také kritizoval to, že ne vždy, byly dárky projevem radosti narození Krista. Podle staré pověry se totiž věřilo, že kdo neobdaruje na Štědrý den jiného člověka, tak zchudne. (Frolec, 1988)

V českých zemích se děti začaly obdarovávat až v 19. století, kdy se i ti nejchudší rodiče snažili dát dítěti malý dárek. Dárky nosil samozřejmě Ježíšek. Dárky bývaly skromné a většinou praktické. Od toho se začalo ustupovat až po první světové válce, kdy po letech nedostatku a strádání, se lidé snažili dopřát svým nejbližším co nejlepší, nejhodnotnější a nejluxusnější dárky a co nejbohatší štědrovečerní večeři. To stejné se stalo po 2. světové válce, kdy se ze skromné myšlenky vánočního obdarování, stala povinnost uspokojit vzrůstající nároky a splnit seznam adresovaný Ježíškovi.

---

²⁷FROLEC, Václav. *Vánoce v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 45.

Vánoční stromeček

Tradice zdobení vánočního stromečku přišla do Čech z Německa na konci 18. století. Poprvé se vánoční stromek objevuje v Praze, kam dorazil spolu s bohatými, německými rodinami, od kterých tento zvyk převzali, další, především šlechtické rodiny. Z města se tento zvyk rozšířil na venkov, kde byl stromek opět výsadou bohatších rodin. Dle Vavřinové (2000) se poprvé stromeček objevil v roce 1812 v Praze, v domě Jana Karla Liebicha, ředitele Stavovského divadla, který tak učinil jako překvapení pro své přátele. Pod urostlým, ozdobeným stromečkem byly kromě jesliček také malé dárky. Tento zvyk se však rozšiřoval pozvolna. Před první světovou válkou většina rodin na venkově svůj stromek neměla, nahrazovali jej pomocí ozdobených smrkových nebo jedlových větví.

Podle legendy za vznik vánočního stromku vděčíme opatu Kolumbánovi z Luxeuilu u Bobbia, který žil v 6. století a je to jeden z nejvýznamnějších řeholníků a řádových reformátorů raného středověku. Pocházel z Irska, ale sloužil především v Bretani a Burgundsku na dvoře burgundského krále Gontrana. Většina obyvatel tohoto království byla pohanská a silně nedůvěřivá k novému učení křesťanství. Proto opat Kolumbán, chtěl obyvatelům přiblížit význam vánočních dnů a na svátek narození Ježíše Krista se vypravil na kopec, kde pohané uctívali starobylou jedli. Tu Kolumbán ozdobil hořícími pochodněmi do tvaru kříže, což přilákalo mnoho lidí, kterým Kolumbán předal učení o narození Ježíška v Betlémě. (Vavřinová, 2000)

Přesto se o vánočním stromku v celém středověku nezachovala jediná zmínka. Katolická církev tento zvyk považovala za pohanský a krutě ho pronásledovala téměř do 16. století.

Vánoční stromeček má především svou zelenou barvou symbolizovat věčný život a připomínat rajský strom Adama a Evy, kteří slaví svůj svátek právě na Štědrý den. I proto se stromek často zdobí červenými jablíčky, sušeným ovocem či slaměnými ozdobami. V dnešní době je na trhu nepřehledné množství ozdob vyrobených z nejrůznějších materiálů, všech barev a tvarů. V roce 1912 byl představen první, elektricky osvětlený stromeček na Madison Square v New Yorku. (Vavřinová, 2000)

Dnes je vánoční stromeček neodmyslitelným symbolem Vánoc, který nechybí v žádné domácnosti ani na vánočně vyzdobených, veřejných místech.

Půlnoční mše

Již od nepaměti je ve zvyku, že kněz na Vánoce smí sloužit tři mše. Jsou to mše půlnoční (missa in nocte) která se slouží v noci, mše pastýřská (missa in aurora) sloužená za svítání a mše velká (missa in die) sloužená ve dne. Půlnoční mši zavedl papež Sixtus III. po prohlášení koncilu v Efezu v roce 431. Ta se sloužila v bazilice Panny Marie (Santa Maria Maggiore), kterou dal papež postavit s kaplí, která připomíná betlémskou jeskyni, ve které jsou uložena prkénka z Ježíšových jesliček. Druhá, pastýřská mše se sloužila za svítání v kostele sv. Anastázie mučednice. Poslední mše, která je nejdéle slouženou, je mše Velká a sloužila se v bazilice sv. Petra. Tyto tři mše v té době směl vykonávat pouze papež. (Večerková, Frolcová, 2010)

Jednou z nejoblíbenějších a nejnavštěvovanějších je však mše půlnoční. Tato mše je slavnostní a je první mší, na které se zpívají koledy. Nejznámější českou vánoční mší je Česká mše vánoční od Jakuba Jana Ryby. „*Rožmitálský kantor žijící na přelomu 18. A 19. století zkomponoval proslavenou Českou mši vánoční v roce 1796 jako jesličkovou vánoční hru aplikovanou na strukturu mše. Biblický text je vměstnán do domácího českého prostředí.*“²⁸

V dnešní době je zvláště pro ateistickou část společnosti návštěva půlnoční spíše společenskou než náboženskou událostí. Nejnavštěvovanějším chrámem půlnočních mší v České republice je chrám sv. Víta na Pražském hradě. Dle legendy se na Štědrý večer při mši objevuje v kapli sv. Václava samotný kníže Václav a bohoslužbu slouží svatý Vojtěch.

Věštba budoucnosti

Štědrý den a večer je obvykle lidmi považován za mocný až magický čas, kdy je možné dozvědět se informace o své budoucnosti. Pro staré a nemocné lidi byla nejdůležitější otázka, jak dlouho budou naživu, mladí lidé nejčastěji zjišťovali, kdy budou mít svatbu. Pro hospodáře bylo nejdůležitější zjistit, zda bude následující rok bohatý na úrodu či chudý. Tyto rituály byly velice staré a církví zakazovány, neboť je

---

²⁸VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000, s. 101.

církev považovala za pohanské. Přesto se mnoho těchto starých zvyklostí uchovalo až do současnosti v lidové tradici. (Večerková, Frolcová, 2010)

„Lití olova je velice starý obyčej spojovaný s Kelty a jejich magií. Pomocí žhavého olova, které se lije do ledové vody, zjišťovali lidé svůj osud. Při čtení obrazů, vzniklých z olova lidem nejčastěji radily zkušené ženy a věštkyně.“ (handicraft.cz, 2012)

Oblíbenými zvyky, které měly dívkám prozradit, zda se vdají, bylo také házení střevícem či věštění z vodní hladiny. V prvním případě svobodná dívka vyhodí z levé nohy svůj střevíc. Na kterou stranu střevíc špičkou ukáže, odtud přijde i její budoucí ženich. (Frolec, 1988) Při věštění z vodní hladiny se mladé svobodné dívky vydaly v noci na Štědrý večer k místnímu rybníku. Když se dívka předklonila nad hladinu, v odrazu měla spatřit tvář svého nastávajícího. (Večerková, Frolcová, 2010)

Velmi rozšířené jsou také věštby pomocí jablka nebo ořechů, neboť tyto plodiny jsou odpradáвна symbolem plodnosti. Proto se v rodinách dodnes dodržuje i rituál krájení jablka. Pokud byla jádérka po rozkrojení do tvaru kříže, věřilo se, že nešťastníkovi hrozí smrt. Komu zůstala jádra neporušena nebo byla uspořádaná do tvaru hvězdy, byl celý rok zdravý. Obdobou toho je i věštění z jádra ořechu. Zdravé jádro symbolizovalo zdraví a dlouhý život, suché a plesnivé jádro, znamenalo nemoc a smrt. (Večerková, Frolcová, 2010)

V pozdější době z těchto tradic stávala pomalu ale jistě zábava a lidé přestávali magii vánočního věštění věřit. Jak píše Jan Herben: *„Je to pověra a přece tísní srdce. Dyť to není svaté evandélium! Řeknou druzí, a přece srdce jejich teskní obavou.“*²⁹

Štědrovečerní večeře

Štědrovečerní večeře byla a je jednou z nejběžnějších událostí Vánoc. V minulosti večeři předcházela čtyřicetidenní půst před Štědrým dnem, který trval až do večera 24. prosince, kdy se celá rodina sešla u slavnostní štědrovečerní večeře. Večeře v minulých stoletích nevypadala stejně, jako ji známe dnes. Při večeři se podávalo 9 chodů a na stole muselo být od každého druhu plodiny, kterou hospodář pěstoval na poli, nebo se chystal zasít. Při večeři se nesmělo promluvit, neboť se vzpomínalo na duše předků, které by se při hlasitém mluvení mohly vyplašit. Jako první chod se

---

²⁹HERBEN, J. *Moravské obrázky*, s. 157.

podávaly oplatky s medem pro dobré zdraví. Poté přišla na řadu polévka, která byla považována za základ života. Jedla se polévka houbová, bramborová nebo kroupová. Rybí nebo jikrová se podávala při večeři jen zřídka a pouze v okolí rybníků a řek. Druhý chod byl hrách nebo kaše z obilných zrn, kdy se zrna vařila celá, neboť neporušené zrno symbolizovalo život, bohatou úrodu a blahobyt. Oblíbenou pochutinou byl černý kuba z krup, sušených hub a uzeného masa. Tento pokrm zajišťoval strážníkům celý rok štěstí. Maso se při večeři podávalo domácí uzené nebo zvěřina, především zajíc na černo neboli zajíc s povidlovou omáčkou. (Vavřínová, 2000)

Dnes je k tradiční štědrovečerní večeři podávaná rybí polévka, smažený kapr a bramborový salát, kdy je tato kombinace často nahrazována masovým vývarem a smaženým řízkem s bramborovým salátem. Nicméně ryba nebyla na štědrovečerní tabuli obvyklým jídlem až do druhé poloviny 19. století. Ryba se v prvních stoletích stala pro křesťany symbolem nesmrtelnosti a kryptogramem. Hlásky řeckého slova *ichthys* neboli ryba jsou počátečními písmeny slov *Iesús Christos Theú Hyios Sótér* – Ježíš Kristus, Boží Syn, Spasitel. Šupinatá ryba a jikry znamenají bohatství. Kdo si uloží šupinu ze snědené ryby do peněženky, bude mít dostatek peněz. Rybí kosti se zahrabávaly pod ovocné stromy, aby pomohly úrodě. (Večerková, Frolcová, 2010)

Ryba se považuje za postní jídlo. Od pradávna jsou ryby lacinější masitou stravou a pokrmem chudých. „Podle slov evangelií nasytil Ježíš rybami zástupy. První učedníci, Petr a Ondřej, byli rybáři od Tiberiadského jezera, kteří pocházeli z Betsaidy (dům rybolovu), malého rybářského městečka. Rybáři byli i apoštolové Jakub a Jan. Ježíš povolal Petra a Ondřeje slovy: „Pojďte se mnou a učiním z vás rybáře lidí.“ (Mt 4, 19)“.³⁰

3.4 Velikonoce

Velikonoce jsou pro křesťany nejvýznamnějším svátkem v roce. Jsou spojeny s památkou umučení a vzkříšení Ježíše Krista. Dle evangelií byl Ježíš ukřižován buď před nebo přímo v den židovského svátku Pesach, jenž oslavoval vysvobození Židů z egyptského zajetí. (Vondruška, 1991)

---

³⁰VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000, s. 100.

V křesťanské tradici jsou Velikonoce svátkem radosti z vítězství života nad smrtí, oslava tajemství Krista, jeho smrti a zmrtnýchvstání. (Vavřínová, 2006)

3.4.1 Svatý týden

Ze všech svátků mají Velikonoce nejdelší přípravné období, kterému předchází čtyřicetidenní půst a vrcholí ve Svatém týdnu, který se také nazývá Pašijový nebo Velký týden. Dny tohoto týdne jsou pro křesťany dobou očisty těla i duše, dny klidu, ticha a soustředění.

Květná neděle

Květná neděle je poslední neděle čtyřicetidenního půstu a otevírá Velikonoce ve znamení zelené větvičky. V Čechách se jí také říká Květnice, Beránková neděle v jižních Čechách nebo Palmová neděle na Horácku.

Pro tento den je podle lidové tradice zvykem svěcení ratolestí a průvod kolem kostela, na památku Ježíšova vjezdu do Jeruzaléma. Při této události lidé vítali Ježíše palmovými ratolestmi, proto v krajinách kde rostou palmy, se světily palmové větve. U nás tuto funkci převzaly jívy neboli kočičky.

Sazometná středa

Poslední středa před Božím hodem velikonočním patří stále k postní době. Mezi lidmi se jí také říkalo škaredá či smetná, protože se toho dny vymetaly komíny. Název škaredá, pochází z legendy, že se prý Jidáš na Ježíše škaredil, proto se podle lidové tradice toho dne neměl nikdo mračit, jinak se bude škaredit po všechny středy v roce. (Vondruška, 1991)

Zelený čtvrtek

Mezi čtyřicetidenním půstem a Božím hodem velikonočním je tzv. „velikonoční třídenní“. Tato doba začíná večerní mší na Zelený čtvrtek a končí Nedělí

Zmrtvýchvstání. V tento den se vzpomíná na Poslední večeři Páně a Jidášovu zradu. (Vavřínová, 2006)

Dopoledne v kostelích probíhá Missachrismatis neboli mše křížma, při které se světí liturgické oleje. Předsedá jí diecézní biskup. Při bohoslužbě církev děkuje Bohu za dar svátostného kněžství.

Večerem Zeleného čtvrtka začíná první den velikonočního třídní. Večerní bohoslužba se slouží na památku Poslední večeře Páně. Po odeznění modlitby *Sláva na výsostech Bohu* všechny zvony umlkají, nezapalují se svíce, nehrají varhany ani se nezdobí oltáře. Dle pověsti zvony odlétají do Říma pro požehnání sv. Otce a vracejí se na Bílou sobotu, kdy zvoněním ohlašují „byly jsme tam“. (Vavřínová, 2006)

Dle Vondrušky (1991) na Zelený čtvrtek při mši biskup a řeholní představení umývají nohy 12 starcům nebo řeholním bratřím, kterým po tomto obřadu nabízejí jídlo, pití a jsou obdarováni. Tento liturgický úkon symbolizuje Poslední večeři páně, kdy Kristus umýval nohy apoštolům.

Název zelený čtvrtek je doložen už ve 12. století v Německu. Pravděpodobně je název odvozen od zeleného mešního roucha, které se v tento den používalo při mši. V tento den by se měla jíst pouze zelená strava jako je například špenát, zelí nebo zelená jablka. Dle pověry to člověku zaručilo zdravý na celý rok. (Vondruška, 1991)

Velký pátek

„Tajuplné a divné jsou obřady na Veliký pátek. Truchlivé a smutné jako den sám.“ (Bratři Mrštíkovi, 1958)

Velký pátek je dle katolické liturgie dnem hlubokého smutku, kdy si připomínáme události posledního dne Ježíše Krista a především jeho ukřižování. V tento den se neslouží mše, pouze bohoslužba, na které jsou předčítány texty, a zpívá se. V domácnostech vždy panovala velmi smutná nálada a nemluvalo se. Nejsmutnější chvílí dne bylo tzv. vrkání chlapců. Mladí chlapci ve 3 hodiny odpoledne vrkali a klepali, aby připomněli chvíli ukřižování Ježíše Krista. V tu chvíli se jakoby zastavil čas, především na vesnicích, a každý člověk se podrobil modlitbám. (Frolcová, 2001)

Dle Vondrušky (1991) se na Velký pátek na vesnicích vstávalo ještě před východem slunce. Lidé se chodili mýt k potoku. Věřili, že tím budou uchráněni před nemocemi. Velmi rozšířený zvyk, byl předení pašijových nití. Šaty s alespoň pár stehy této magické niti, ochrání člověka před uhranutím a zlými duchy.

O Velkém pátku platilo mnoho zákazů. Bylo zakázáno uklízet, pracovat, péct, půjčovat věci i přijímat dary. Tyto zákazy mají základ jak v lidové tak v církevní tradici. Například zákaz hýbání se zemí. Dle lidové tradice, na vesnicích se na Velký pátek nesmělo jakkoliv obhospodařovat zem, kvůli strachu z neúrody. Z křesťanského pojetí se na Velký pátek nesmí hýbat se zemí, neboť v ní odpočívá Kristus. Velký pátek je jediný den v roce, kdy se dle křesťanské tradice nesmí pořádat pohřby. (Frolcová, 2001)

Bílá sobota

Ticho a tmu na konci velikonočního třídenní střídají zapálené svíce, hraní varhan a zvonění zvonů. V tento den končí čtyřicetidenní půst, peče se velikonoční beránek, mazance a děti začínají chodit na koledu. S tímto dnem vrcholí i liturgický rok.

Zmrtvýchvstání

Velikonoční vigilie se v raně křesťanských dobách slavila o Svaté noci, kdy Ježíš Kristus vstal z mrtvých. Podle evangelií byl Ježíš třetí den po své smrti vzkříšen.

„První den po sobotě, za časného jitra, přišly k hrobu s vonnými mastmi, které připravily. Nalezly však kámen od hrobu odvalený. Vešly dovnitř, ale tělo Pána Ježíše nenašly. A jak nad tím byly bezradné, stanuli u nich dva muži v zářícím rouchu. Zachvátil je strach a sklonily tvář k zemi. Ale oni jim řekli „Proč hledáte živého mezi mrtvými? Není zde, byl vzkříšen“ (L 24, 1-6)“³¹

Boží hod velikonoční

---

³¹VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006, s. 145.

„Po vytvoření velikonočního triudia ve 4. století získala Velikonoční neděle vlastní liturgii, obsahující bohoslužbu slova, svaté přijímání věřících a obřad žehnání velikonočních pokrmů.“³²

Svěcení pokrmů symbolický i praktický význam. Dle Vondrušky (1991) mohl po dlouhém půstu náhlý přechod na běžnou stravu působit obtíže. Proto se o Velikonoční neděli světlí mazance, vejce a různé lehké velikonoční pečivo, které má tělo na běžnou stravu připravit.

Velikonoční pondělí

Z hlediska lidových tradic bylo Velikonoční pondělí nejdůležitějším dnem Velikonoc. A to i přesto, že se k tomuto dni nevážou žádné významné liturgické úkony. České Velikonoce charakterizuje především tradice pomlázky a koledování a také barvení kraslic.

Pojem velikonoční pomlázka má dle Frolcové (2001) tři významy: pomlázka jako tradice šlehání dívek a žen jarními proutky při koledování, pomlázka znamená také samotný prut, nejčastěji upleten z vrbového proutí a poslední význam má jako velikonoční dar.

Nejoblíbenějším zvykem je jistě koledování. V minulosti mladí mládenci chodili ve skupinách dům od domu s vlastnoručně upletenou pomlázkou, zdobenou pentlemi a šlehali všechny ženy a dívky v domě. Za to dostávali malovaná vajíčka. Podle pověry bude dívka po vyšlehání zbytek roku krásná, zdravá a svěží. Proto i když dívky před chlapci utíkaly a křičely, žádná nechtěla být tímto rituálem opominuta. Na oplátku mohly dívky v odpoledních hodinách polévat chlapce vodou, aby i oni byli svěží. Tento zvyk je běžný dodnes.

Za vyšlehání chlapci dostávají od děvčat malovaná vejce. Vejce se staly neodmyslitelným symbolem Velikonoc. Často bylo složitě zdobené. Vajíčko určené konkrétní osobě s malovanými ornamenty lze chápat i jako dopis. Při barvení vajec se nejčastěji používala červená barva, od které je odvozen i název kraslice. Pojmenování kraslice dle Vavřínové odkazuje ke slovu krásný, jehož původní význam byl červený. Proto ve středověkých slovnících můžeme Velikonoce najít pod pojmem

---

³² Tamtéž, s. 146.

Červené svátky. Červená barva může být chápána jako barva krve, která je symbolem síly k životu a probouzení přírody. Vejce bylo v křesťanské ikonografii od 13.století chápáno jako obraz Kristova zázračného vzkříšení, zde se vykládala červená barva kraslic jako vyjádření Ježíšovi krve prolité pro spásu lidstva.

Podle jedné z mnoha legend obdarovala Ježíšova matka Marie vojáky, kteří přibíjeli Ježíše na kříž, vajíčky, aby s jejím synem zacházeli méně krutě. Marie velmi plakala a její slzy kapaly na vaječné skořápky, kde zanechávaly duhové ornamenty.

Dnes se barví vajíčka skoro v každé domácnosti nejrůznějšími barvami. Malování kraslic je spíše doménou žen a je i jistým druhem umění, především na venkově. Zde se umění barvení kraslic předává v rodinné tradici mnoho generací. Pro výrobu kraslic existuje mnoho výtvarných technik, jako je například malování voskem, leptání skořápek, batikování nebo vyškrabování (gravírování). Dle použité techniky a dekoru můžeme rozeznávat regionální, místní i individuální typy vajíček. (Frolcová, 2001)

3.4.2 Velikonoční symboly

Beránek

Nejčastějším a nejstarším křesťanským symbolem je dle Vavřínové (2006) zobrazení beránka, jehož původ sahá až do starozákonní doby. V hebrejské tradici beránek symbolizoval, stejně jako ovce nebo jehně členu „Božího stáda“ jehož pastýřem je sám Bůh. Naopak v novozákonní symbolice beránek představuje ukřižovaného a zmrtvýchvstalého Krista. Časté vyobrazení beránka můžeme vidět se svatozáří ve tvaru kříže či s krví, tryskající do kalicha.

Jehněčí maso bylo u křesťanů tradičním velikonočním pokrmem, který v 19.století vystřídal beránek upečený z těsta.

Velikonoční zajíc

Symbol velikonočního zajíčka patří k nejmladším a jedním z nejoblíbenějších symbolů Velikonoc. U pohanských kultur měl zajíc důležité postavení. Jako zvíře, které v noci ožívá a přes den spí, byl často spojován s Měsícem. Zajecí nory pod zemí

se dávala do souvislosti s uctíváním Matky Země. Ve starém Egyptě symbolizoval zmrtvýchvstání boha Osirise. V Byzantské říši symbolizoval zajíc Ježíše Krista. V germánské a anglosaské mytologii je zajíc spojován s bohyní jara Eostre, z jejíhož jména je odvozen také anglický název Velikonoc Easter. Podle legendy bohyně Eostre proměnila malého ptáčka, který umrzl ve vánici, v zajíce. Zajíček poté z vděčnosti za zachráněný život kladl vajíčka jako pták. (Vavřínová, 2006)

Křesťanská církev spojila zajíce i králíka s tělesnou žádostivostí, která byla považována za druhý nejhorší smrtelný hřích. Zajíc byl v křesťanské ikonografii zobrazován jako jeden z ženských atributů a byl často znázorňován s Pannou Marií, kde stál u jejích nohou. Toto znázornění symbolizovalo vítězství čistoty nad hříchem a neposkvrněné početí. (Vavřínová, 2006)

Dnes si velikonočního zajíčka zobrazujeme ve formě sladkostí a postaviček z čokolády. (Vavřínová, 2006)

3.5 Svatba

Obřad, kdy se dva snoubenci berou a slibují si společný život, je znám od nepaměti. V každé době i kultuře je průběh svatebního obřadu různý, přesto má tento rituál několik společných aspektů.

V občanském zákoníku z roku 1811 je manželství definováno jako smlouva, do té doby bylo dle církve manželství prohlašováno za svátost, což v církvi trvá stále. Civilní sňatek se uzavírá před orgánem státu za přítomnosti dvou svědků a zapisovatele. Církevní sňatek se uzavírá nejčastěji na místě, které je obvyklé pro náboženské obřady, nejčastěji kostel, oddávajícím je kněz nebo jiná pověřená osoba a obřad probíhá podle zvyklostí příslušné církve. Od roku 1950, kdy se vlády ujala komunistická strana, mohly být páry oddány pouze na národním výboru. Jiná možnost sňatku nebyla možná. Novomanželé měli povoleno po občanském sňatku uzavřít ještě sňatek církevní, který měl spíše povahu slavnostního obřadu.

Do roku 1850 měli rodiče zákonnou povinnost dát dceři v den sňatku přiměřené věno, které čím bylo vyšší, tím měla dívka větší šanci na vdavky. Věnem se rozumí

větší obnos peněz, nemovitost či dobytek. Rodiče ženicha měli ze zákona uloženo pořídit synovi „slušnou“ výbavu, které měla obsahovat minimálně ložní prádlo, peřinu, oblečení a osobní věci. (Sluková, 2001)

3.5.1 Zásnuby

Zasnoubení znamená úmluvu mezi partnery, že spolu uzavřou manželství. Nejčastěji žádá o ruku ženy muž s pomocí zásnubního prstenu. V minulém století bylo zvykem, že mládenec přišel do domu nevěsty a žádal o její ruku nevěstiny rodiče.

Součástí zásnub byly tzv. ohlášky. *„Ohlášky byly nezbytnou náležitostí k uzavření manželství z hlediska zákona. Dříve bývaly ohlášky jen církevní, ale po vzniku naší republiky roku 1918 už mohly být dvojí: buď občanské, které se uveřejňovaly formou vývěsky na obecním úřadu, nebo církevní, které se ohlašovaly z kazatelny během nedělní bohoslužby. Smyslem ohlášek bylo, že kdokoli mohl pronést námitku vůči legalitě ohlašovaného manželství. Ohlášky obsahovaly vyzvání, aby každý, kdo by věděl o nějaké překážce k zamýšlenému manželství, ji oznámil příslušnému občanskému nebo církevnímu úřadu“³³*

Ohlášky se dodnes u církve konají a jejich cílem je (stejně jako v minulosti) zjistit případné překážky sňatku.

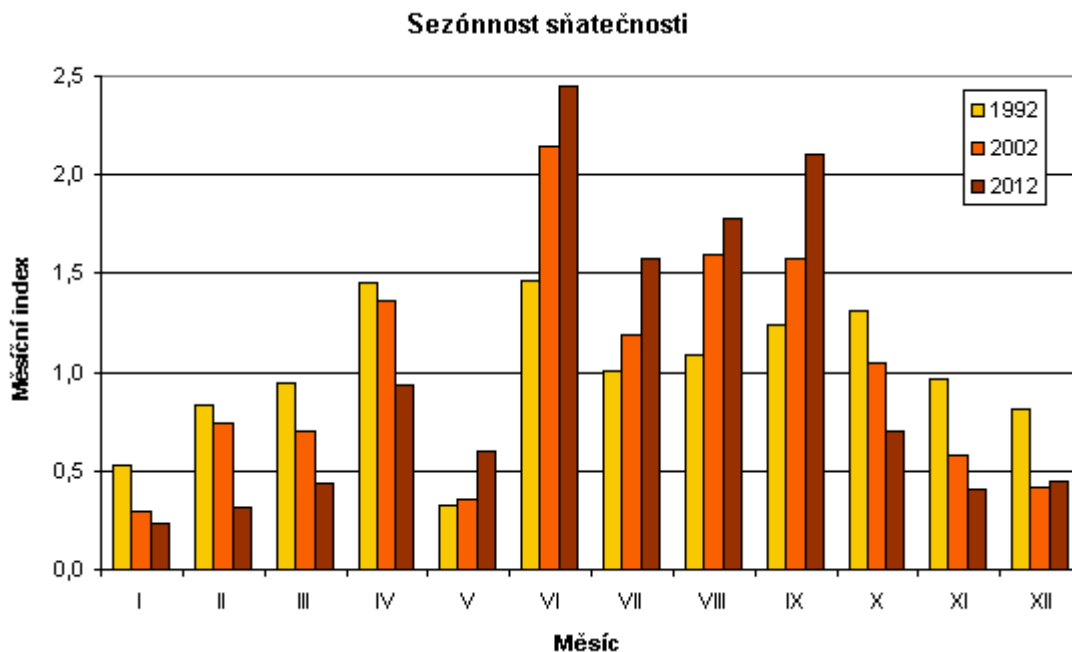
³³SLUKOVÁ, Andrea. *Svatba: průvodce pro začátečníky i pokročilé*. Praha: Grada, 2001, s. 13.

3.5.2 Svatební přípravy

Samotné přípravy na svatbu bývají delší a náročnější než samotná svatba. Je důležité zvolit místo a termín obřadu, pozvat hosty, obstarat šaty, květiny, občerstvení, hudbu a mnoho dalšího.

Termín svatby je pro mnoho partnerů velmi důležitý. V současnosti je nejoblíbenějším měsícem svateb dle statistického úřadu měsíc červen a září. Naopak nejméně častým měsícem svateb je květen. Podle pověry je květen považován za nešťastný měsíc. Jsou známa rčení jako „v máji na máry“ nebo „svatba v máji – nevěsta na máry“. Pravděpodobně pověra souvisela s načasováním porodu. Většina nevěst, krátce po svatbě otěhotněla a porod přišel v únoru, kdy chyběla čerstvá strava, mléko a tenčily se zásoby, takže rodička i dítě neměly vhodnou výživu. Tato tradice má v historii silné kořeny a trvá i do dnešní doby, kdy takové nebezpečí nehrozí. (Vondrušková, 2010)

Graf č. 2 – Sezónní sňatečnost v letech 1992 - 2012

ZDROJ: ČSÚ

Na venkově se obřadu často zúčastnila celá vesnice. Ve 20. století se svatba stala postupně pouze rodinnou záležitostí a důsledkem socialismu a omezením církevního sňatku se svatba odehrávala na příslušném úřadu. V současnosti se zvyklosti opět mění a velký počet svateb se koná v kostele, ať už kvůli vyznání či atmosféře. Velmi oblíbené jsou sňatky pod širým nebem, v zámeckých parcích a zahradách. Podobně stoupá počet partnerů, kteří se vydají za svatební turistikou, kdy se obřad koná na exotických romantických ostrovech na pláži. (Vondrušková, 2010)

Výběr svatebních šatů je pro mnoho nevěst nejdůležitější a nejradostnější povinností. Tradice bílých svatebních šatů se datuje od 19. století. První ženou, která oblékla dlouhé, bílé šaty byla anglická královna Viktorie, která takové šaty oblékla na své svatbě roku 1840. Ze stejného období také pochází dnešní tradiční oděv ženicha. Tmavomodrý nebo černý oblek s delším sakem, kalhoty, vesta a cylindr, přišel do módy kolem roku 1880. (Vondrušková, 2010)

I ke svatebnímu oblečení, především svatebním šatům, se vztahuje mnoho pověr. Šťěstí novomanželům přináší, když švadlena dokončí poslední úpravy na šatech v den svatby. Nevěsta by také na sobě měla mít všechny části oděvu nové, kromě jedné věci půjčené, jedné staré a jedné modré. Naopak smůlu bude mít nevěsta, když si šaty šije sama, či když si švadlena při šití šatů píská. Nevěstiny šaty by neměly mít modré nebo fialové šaty, neboť tyto barvy symbolizují nesoulad a nebezpečí, že manžel bude ženu bít. Nevěsta by si finální oblečení, spolu s doplňky i účesem neměla zkoušet zároveň a už vůbec ne se prohlédnout v zrcadle. (Sluková, 2001)

Posledním zvykem před samotnou svatbou je rituál loučení se svobodou. Dříve se této tradice zúčastnili pouze svobodní a nevěsta s ženichem trávili noc odděleně. Ženich se loučil s mláďenci a nevěsta se svými přítelkyněmi a družičkami. Loučení se svobodou je poměrně starý zvyk, který se dochoval až do současnosti, kdy mají převahu pánské rozlučky, kde nechybí spousta alkoholu. (Vondrušková, 2010)

3.5.3 Svatební den

Po všech výše řečených přípravách přichází svatební den se svatebním obřadem. Občanský obřad trvá jen 15 – 20 minut. Nevěstu doprovází nejčastěji její otec, který ji

předává ženichovi. Matrikář představí snoubence, které oddávající, většinou zástupce obce, oddá. To novomanželé stvrdí polibkem a výměnou prstenů.

Církevní sňatek obvykle trvá přibližně 45 minut, když je součástí i mše svatá tak přibližně hodinu a půl. Nejprve se před kostelem přivítá sám kněz s nevěstou a ženichem. Poté se všichni odeberou slavnostním průvodem do kostela, kde probíhá bohoslužba. Při ní snoubenci odpovídají na tři otázky, ohledně jejich manželství, na které by měli oba odpovědět kladně a dávají si vzájemný manželský slib, vyměňují si posvěcené prsteny a dávají si první manželské políbení. Kněz manželství stvrdí větou „Co Bůh spojil, ať člověk nerozdělí.“ (Sluková, 2001)

Po skončení obřadu přijímají novomanželé bohaté gratulace, fotografují se, svatebčané hází konfety a životodárná semena jako je rýže, ořechy, hrozinky, sušené ovoce nebo květiny, jako symbol plodnosti a bohatství.

Později toho dne přichází na řadu svatební hostina a veselí. Hostina se pořádá na různých místech a je na výběru novomanželů, jaké místo vyberou. Přesto ke každé hostině patří nespočet tradic.

„Mezi nejznámější zvyky u nás patří společné zametání střepeů z talíře, který se rozbije před novomanželi těsně před vstupem do domu nebo restaurace, hned po přípitku na uvítání. Ženich drží lopatku, nevěsta košťátko a společně se snaží střepey uklidit. Ukazují tak budoucí rovnoprávnost při domácích pracích a svou šikovnost.“³⁴

Tradičními dezerty, které by neměly chybět na žádné svatbě, jsou svatební koláče a svatební dort. Ten bývá vždy posledním chodem hostiny a ochutnat by měl každý, aby novomanželům nepřivolal neštěstí. Krájení dortu má vždy na starost nevěsta s ženichem. První kousek, který společně ukrojí, podává ženich nevěstě, druhý kousek, nevěsta ženichovi. Další kousek podává nevěsta matce ženicha, další vlastní matce, poté otcí ženicha a poslední svému otcí. Další kusy se podávají podle pravidla spřízněnosti, věku a důležitosti. (Sluková, 2001)

Na svatbě se objevuje mnoho tradic a rituálů a je na každém, který si vyberou. *„Rozšířené je pojídání polévky z jednoho talíře, které zahajuje vlastní hodování. Nevěsta se ženichem, obalení jedním velkým společenským „bryndáčkem“ se navzájem krmí lžícemi a předvádějí, jak se budou dělit o společný rodinný krajíc. Na začátku*

---

³⁴SLUKOVÁ, Andrea. *Svatba: průvodce pro začátečníky i pokročilé*. Praha: Grada, 2001, s. 223.

nebo během hostiny se pořádá házení kytice do hloučku družiček a dalších svatebčanek.“³⁵

3.6 Pohřeb

Smrt blízkého člověka je jednou z nejtěžších chvílí v životě každého jedince. Pohřeb mrtvého člověka byl už u prvních lidí v pravěku velice důležitým rituálem a tím i patří mezi nejstarší rituály vůbec. Pohřební obřad je ceremoniál posledního rozloučení s rodinou a přáteli, v současnosti spojený s uložením mrtvého do země nebo kremací. *„Základní model pohřebního obřadu se až do 19. století utvářel pod vlivem křesťanských myšlenek a jejich církevní symboliky. Nelze si však nevšimnout, že tento model vyrůstal z podloží, které se opíralo o náboženské-magické rituály, jejichž funkcí bylo překonat strach z nečisté síly dosud nepohřbeného mrtvého i lítostí z jeho smrti, ulehčit mu odchod na onen svět a prokázat poslední poctu. Pohřební rituál tak zahrnoval v podstatě dvě relativně stabilní skupiny úkonů, v nichž se prolínají složky kultovní a pověrečné se sociálně právními a společenskými. Jedna vrstva tohoto rituálu byla zaměřena na odluku zemřelého od rodiny, domova a obce, druhá byla vedena cílem odevzdat ho do rukou Božích a napomoci k jeho posmrtné spáse.“*³⁶

Dle Vondruškové (2010) měl pohřeb v minulosti různé podoby, přesto nikdy nepostrádal slavnostní charakter. Všichni lidé truchlili pro své mrtvé, ale chovali se k nim podle své víry a vzhledem k různému chápání smrti každý jinak.

Při církevním pohřbu se za zemřelého slouží zádušní mše. Čím více jich bylo, tím měl nebožtík větší šance vstoupit do ráje. *„Zádušní mše se vždy sloužila v den výročí úmrtí. Mnohé kláštery a různá pohřební bratrstva vedly knihy jmen mrtvých, podle nichž se plánovaly zádušní mše na jednotlivé dny. Během bohoslužeb se jména nahlas předčítala. Bylo také zvykem, že ve jménu zemřelého dávali mniši jídlo chudým, kteří se za něho modlili. Lidé věřili, že je to velmi důležité pro budoucí vykoupení. Zádušní mše neboli rekviem poskytuje katolická církev věřícím dodnes. Přimlouvá se*

---

³⁵VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Rodinné svátky a oslavy*. Ilustrace Kamila Skopová. V Praze: Albatros, 2010, s. 230.

³⁶NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 225.

*za duše v očistci a jejím účelem je zmírnit velká utrpení a usnadnit jejich spásu, tedy vstup do nebe.*³⁷

Pohřeb s uložením do země

Obřad s následným uložením do hrobu je klasický a tradiční pro islám, judaismus, ale i křesťanskou církev. V současnosti se pohřeb skládá obvykle z následujících částí. První je oznámení úmrtí zvonem, které je obvyklé především na vesnicích, oznámení pohřbu prostřednictvím parte, rozloučení s mrtvým u rakve při mši svaté v kostele, smuteční průvod na hřbitov, rozloučení nad hrobem a proslovy a zakončení na pohřební hostině.

Kremace

Tento způsob pohřbu je v současné době v naší republice nejčastější. Spalování těla se děje žhavým vzduchem a výsledný popel se předává příbuzným v urně. S urnou mohou pozůstalí naložit podle svého uvážení, mohou jí mít doma či uložit do hrobu, kolumbária nebo urnového sklípku. Průběh obřadu žehem se koná nejčastěji v obřadní síni krematoria nebo v kostele, kde má obřadník řeč a zní hudební doprovod. Obřad končí pádem opony. Po obřadu následuje obvykle hostina. V České republice neexistuje oficiální statistika uskutečněných pohřbů. Odborníci však odhadují, že se ročně pohřbí kolem 100 000 těl. Z toho je 80% zpopelněno a 20% těl je uloženo do masového hrobu.

Pietní uložení zesnulého po provedení kremace se provádí formou rozptylu na rozptylových loučkách nebo je zde varianta vsypu popela do předem vyhloubené jamky a to v místě vašeho výběru nebo na hřbitově. Jamka se překryje trávou a epitafní destičkou.(umirani.cz, 2010)

Středověké hřbitovy ve velkých městech se soustřeďovaly především u kostelů a katedrál. Ve 13. Století začaly žebravé řády své mrtvé pohřbívat u svých městských kostelů, což napodobili i městští faráři. Tento trend vedl k masivnímu přeplnění hřbitovů. Teprve v 17. a 18. století začala společnost mluvit o možných zdravotních nebezpečích a hygienických problémech, které mohly přeplněné hřbitovy, v blízkosti lidských obydlí, způsobovat. *„Hřbitovy se začaly stěhovat a nové se zakládaly dál od měst. Podobu hřbitovů měnilo časem také zpopelňování zemřelých. Vznikaly*

---

³⁷VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Rodinné svátky a oslavy*. Ilustrace Kamila Skopová. V Praze: Albatros, 2010, s. 306.

*kremační síně, vyčleňovala se místa na výstavbu honosných rodinných hrobek. Podoba hrobů se měnila - začaly se označovat náhrobky se jmény. To až do baroka nebyla zvykem, hroby se označovaly jen křížem nebo vůbec ne.*³⁸Kremace mrtvého těla, byla běžným způsobem pohřbívání v pravěku i starověku. Křesťané však od tohoto zvyku na dlouhá století upustili.

V druhé polovině 19. století, se rozšířilo hnutí za pohřeb žehem především v Anglii, USA, Německu a v dalších zemích, kde používali nejrůznější argumenty včetně estetických, ekonomických i politických. V České republice pohřby žehem propagovala především sokolská hnutí, různé spolky a také osobnosti v čele s Vojtěchem Náprstkem. Ten se jako první Čech nechal po smrti zpopelnit. Přestože rakousko-uherské úřady pohřeb žehem neumožňovaly, nechal se proto převézt do sousedního Saska, kde to bylo možné. (Vondrušková, 2010)

*„První krematorium u nás bylo nakonec postaveno začátkem 20. století v Liberci. Oficiálně bylo zpopelňování povoleno zákonem v roce 1919.*³⁹

V současnosti si mnoho rodin odnáší urnu s ostatky svých pozůstalých domů. Mnoho lidí má ještě za života přání, aby jejich popel byl rozprášen na jejich oblíbeném místě. Proto dnes není výjimkou, že rodina popel zemřelého vysype na místo, které evokuje vzpomínky na mrtvého. (Kerrigan, 2008)

3.7 Dušičky

„Památka zesnulých, která převzala lidový název Dušičky, se slaví 2. listopadu. Navazuje na keltské a další pohanské oslavy, kdy se přinášely oběti bohům, a nabízelo se jídlo mrtvým předkům. Křesťanská církev na ně navázala a představy o setkávání světů živých a mrtvých přizpůsobila svým legendám o duších čekajících v očistci na spásu. Prostí lidé věřili, že duše opouštějí na jednu noc očistec, a snažili se jim

---

³⁸VONDROUŠKOVÁ, Alena. *Rodinné svátky a oslavy*. Ilustrace Kamila Skopová. V Praze: Albatros, 2010, s. 223 – 224.

³⁹Tamtéž, s. 326.

pomoci. Připravovali jim studené mléko na ochlazení a máslo na spáleniny, které měli na těla v důsledku ohně pekelného.“⁴⁰

Dnes je zvykem na svátek zemřelých navštěvovat hřbitovy a zdobit je květinami, svíčkami a věnci.

---

⁴⁰VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Rodinné svátky a oslavy*. Ilustrace Kamila Skopová. V Praze: Albatros, 2010, s. 307.

4 Praktická část

Praktická část bakalářské práce je rozdělena na dvě části. V první části je popsán výzkum realizovaný pomocí dotazníků spolu s jejich vyhodnocením. Respondenti odpovídali na sedmnáct otázek týkajících se jejich názoru na Vánoce, Velikonoce, svatby a pohřby. Dále je popsán výzkum metodou standardizovaného rozhovoru spolu se získanými výsledky. Respondenti se vyjadřovali k devíti otázkám.

4.1 Analýza šetření - dotazník

První výzkumná metoda, která byla v práci použita, je dotazník. Dotazník obsahuje sedmnáct otázek a byl rozeslán pomocí sociální sítě. Na dotazník odpovědělo čtyřicet tři respondentů. Jedenáct otázek muselo být vyřazeno, z důvodu nevhodných či vulgárních odpovědí. Ve výsledku je dotazník vypracovaný z odpovědí od třiceti dvou respondentů, kdy odpovídalo sedmnáct ateistů a patnáct věřících, ve věkovém rozpětí 15 – 60 let, bydlištěm ve městě i v maloměstě či vesnici.

4.2 Výsledky dotazníků

Otázka č. 1 – Pohlaví

Muž	8	25%
Žena	24	75%

Tři čtvrtiny z odpovídajících, byly ženy.

Otázka č. 2 - Věk

15 – 20	2	6,3 %
21 – 30	25	78,1 %
31 – 40	1	3,1 %
41 – 60	2	6,3 %
61 – 100	2	6,3 %

Nejčastěji vyplňovali dotazník respondenti ve věku 21 – 30 let, což činí $\frac{3}{4}$ dotazovaných.

Otázka č. 3 – Místo bydliště

Město	25	78,1%
Maloměsto/vesnice	7	21,9%

$\frac{3}{4}$ dotazovaných žije ve městě. $\frac{1}{4}$ respondentů uvedla jako místo bydliště maloměsto či vesnici.

Otázka č. 4 – Jste věřící?

Ano	15	46,9%
Ne	17	53,1%

Na otázku, zda je respondent věřící odpovědělo 15 dotazovaných ano a 17 dotazovaných odpovědělo, že nejsou.

Otázka č. 5 –Jaký svátek v roce je pro vás nejdůležitější a nejvýznamnější? Z jakého důvodu?

	Věřící	%	Ateisté	%
Vánoce, protože to jsou svátky klidu, pohody a nejlepší čas strávený s rodinou	1	6,6%	9	53%
Vánoce, protože dávám a dostávám dárky	0	0%	4	23,5%
Vánoce, protože se narodil Ježíš Kristus	8	53,3%	0	0%
Velikonoce, protože to jsou svátky, kdy si připomínáme zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Připomínka toho, co je v životě důležité	6	40%	0	0%
Narozeniny, protože dostávám dárky a mám oslavu	0	0%	2	11,8%
Dušičky, protože můžeme uctít a zavzpomínat na blízké, kteří už nejsou s námi	0	0%	1	5,8%
Státní svátky ČR, protože jsou to svátky spojené se státností.	0	0%	1	5,8%

Z následující tabulky vyplývá, že nejdůležitějším svátkem v roce jsou pro respondenty, Vánoce. Pro ateisty jsou tyto svátky důležité, protože Vánoce jsou čas klidu a míru a mohou strávit více času se svojí rodinou, druhou nejčastější odpovědí byla oblíbenost Vánoc kvůli dárkům. Pro katolíky je tento svátek důležitý především kvůli tradičně křesťanskému významu, stejně tak jako druhá nejčastější odpověď, Velikonoce.

Otázka č. 6 – Chodíte na Štědrý den na Půlnoční mši?

	Věřící	%	Ateisté	%
Ano	10	66,7%	0	0%
Ne	0	0%	15	88,2%
Někdy	5	33,3%	2	11,8%

Z odpovědí je patrné, že 66,7% věřících navštěvuje na Štědrý den Půlnoční mši, zatímco ateisté, nenavštěvují mši vůbec nebo 11,8% ateistů jen někdy.

Otázka č. 7 – Zpíváte, jako rodina, na Štědrý den koledy?

	Věřící	%	Ateisté	%
Ano	13	86,6%	11	64,7%
Ne	2	13,4%	6	35,3%

86,6% katolíků uvedlo, že na Štědrý den zpívají s rodinou koledy, což je obdobné jako ateisté.

Otázka č. 8 – Jaké zvyky držíte na Štědrý den?

	Věřící	%	Ateisté	%
Držení půstu	13	86,7%	6	35,3%
K obědu je houbový Kuba	1	6,6%	2	11,8%
Tradiční večeře – rybí polévka, smažená ryba, bramborový salát	15	100%	16	94,1%
Zdobení stromečku	15	100%	17	100%
K večeři je japonské jídlo Sushi	0	0%	1	5,8%
Návštěva příbuzných	8	53,3%	11	64,7%
Krájení jablíčka	3	20%	4	23,5%
Jeden talíř u štědrovečerní tabule navíc, pro pocestného	0	0%	3	17,6%
Zpívání koled	11	73,3%	9	52,9%
Pouštění lodiček	1	6,6%	4	23,5%
Házení pantoflem	3	20%	2	11,7%

Lití olova	2	13,3%	3	17,6%
Každý rok drží jiné tradice	0	0%	1	5,8%
Nemají žádné tradice	0	0%	2	11,7%

Nejčastější vánoční tradicí, je dle výsledků dotazníků zdobení vánočního stroměčku a to v každé rodině, bez ohledu na vyznání. Smaženou rybu a salát, mají na sváteční tabuli všech patnáct dotázaných katolíků a šestnáct ateistů. Velmi častým zvykem v rodinách je zpívání koled. 73,3% dotázaných katolických rodin a 52,9% ateistických rodin na Štědrý den zpívá. Více než polovina dotázaných rodin, má ve zvyku, navštěvovat na Štědrý den rodinné příslušníky.

Otázky č. 9 – Chodíte na Velikonoce do kostela?

	Věřící	%	Ateisté	%
Ano	13	86,7%	0	0%
Ne	2	13,3%	17	100%

Všichni dotázaní ateisté uvedli, že o Velikonocích kostel nenavštěvují. Zatím co dotázaní katolíci, navštěvují kostel z 86,7%.

Otázka č. 10 – Chodíte o Velikonocích koledovat?

	Věřící	%	Ateisté	%
Ano	10	66,6%	13	76,5%
Ne	5	33,4%	4	23,5%

Z následující tabulky je patrné, že vyšší procento koledníků je v řadách ateistů. Koledníci chodí na koledu s vrbovou pomlázkou, kterou používají na mrskání děvčat a žen, za což obdrží malovaná vajíčka či čokoládu.

Otázka č. 11 – Jaké další zvyky dodržujete o Velikonocích?

	Věřící	%	Ateisté	%
Dodržování tradičních křesťanských velikonočních rituálů	13	86,6%	0	0%
Chození na koledu	10	66,6%	13	76,5%
Barvení vajíček	15	100%	16	94,1%
Pečení beránka	10	66,6%	13	76,5%
Pečení mazance	7	46,6%	7	41,2%
Pečení velikonoční nádivky	1	6,6%	5	29,4%
Pletení pomlázky	10	66,6%	13	76,5%
Velikonoční výzdoba bytu	0	0%	8	47%
Jarní úklid	10	66,6%	12	70,6%
Schovávání vajíček pro děti na zahradě	0	0%	1	5,8%
Polévání koledníků vodou	0	0%	1	5,8%
Návštěva rodiny a příbuzných	4	26,6%	9	52,9%
Nemají žádné tradice	0	0%	5	29,4%

Z následující tabulky je patrné, že o velikonočních svátcích je mnoho oblíbených tradic a rituálů, které respondenti dodržují bez ohledu na svou víru. Nejčastější odpovědí je barvení vajíček, kdy tuto tradici zachovává 100% věřících a 94% ateistů. Z tabulky je zřejmé, že pro 86,6% katolíků, je důležité dodržování křesťanských velikonočních rituálů, jako jsou návštěvy bohoslužeb či dodržování půstu.

Otázka č. 12 – V případě trvalého vztahu, preferujete sňatek?

	Věřící	%	Ateisté	%
Ano	15	100%	14	82,4%
Ne	0	0%	3	17,6%

Na otázku, zda v případě trvalého vztahu, preferuje respondent sňatek, jednoznačně všichni dotázaní katolíci odpověděli, že ano. Mezi ateisty na otázku odpovědělo, že ano, 82,4% respondentů.

Otázka č. 13 – Preferujete církevní nebo občanský obřad?

	Věřící	%	Ateisté	%
Církevní	15	100%	2	11,7%
Občanský	0	0%	15	88,3%

Všichni dotázaní respondenti z řad katolické církve, se jednoznačně shodují v preferencích církevního obřadu. Dva respondenti, by si přáli také církevní obřad, přestože nejsou katolického vyznání.

Otázka č. 14 – Jaké tradice, jsou ve vaší rodině spjaté se svatbou?

	Věřící	%	Ateisté	%
Požehnání snoubencům od rodičů	15	100%	0	0%
Svatební hostina	15	100%	17	100%
Házení rýže na novomanžele	14	93,3%	16	94,1%
Rozbíjení talíře pro štěstí	15	100%	17	100%
Vzájemné krmení novomanželů z jednoho talíře	5	33,3%	11	64,7%
První tanec nevěsty a ženicha	2	13,3%	9	52,9%
Bílé svatební šaty pro nevěstu	14	93,3%	17	100%
Pečení svatebních koláčků	11	73,3%	15	88,2%
Hod kyticí	1	6,6%	10	58,8%
Rozlučka se svobodou	0	0%	14	82,4%
Přenášení nevěsty přes práh	1	6,6%	3	17,6%
Únos nevěsty	0	0%	2	11,8%
Něco modrého, starého a půjčeného pro nevěstu	13	86,6%	16	94,1%
Dražba podvazku	0	0%	10	58,8%
Žádné zvyky nemáme	3	20%	9	52,9%

Z uvedené tabulky můžeme vyčíst, že tradiční, lidové zvyky, které jsou obvyklé na svatbách, se příliš neliší, jestliže se dodržují na církevní či civilní svatbě.

Dle výpovědi respondentů jsou nejrozšířenějšími zvyky na svatbách svatební hostina, házení rýže na novomanžele a rozbíjení talíře pro štěstí. Všichni respondenti se také shodují v tom, že by nevěsta měla mít bílé svatební šaty a nemělo by nevěstě chybět „něco modrého, starého a půjčeného“.

Otázka č. 15 – Jaké jsou pohřební zvyky ve vaší rodině?

	Věřící	%	Ateisté	%
Kremace	11	73,3%	14	82,3%
Pohřeb do země	4	26,7%	1	5,9%
Dle přání zemřelého	0	0%	2	11,8%

Z dotazníků vyplývá, že nejčastějším způsobem pohřbu mezi respondenty je kremace zemřelého. Dva respondenti, ateisté, uvádí, že způsob pohřbu, je vybrán dle přání zemřelého.

Otázka č. 16 – Pořádá se, u vás v rodině, po pohřbu smuteční hostina (kar)?

	Věřící	%	Ateisté	%
Ano	8	53,3%	12	70,6%
Ne	7	46,7%	5	29,4%

Z dotazníku můžeme vyčíst, že pořádání smuteční hostiny je v obou typech rodin individuální. Přesto vyšší procento respondentů uvedlo, že smuteční hostina, je obvykle součástí pohřbu.

Otázka č. 17 – Necháváte ve vaší rodině sloužit mši za zemřelého?

	Věřící	%	Ateisté	%
Ano	13	86,6%	0	0%
Ne	2	13,4%	17	100%

Všech sedmnáct oslovených ateistů se shodlo na odpovědi, že v jejich rodině není zvykem sloužit za zemřelého mši svatou. U třinácti dotázaných katolíků, je sloužení mše zvykem.

4.3 Analýza šetření - standardizovaný rozhovor

Standardizovaného rozhovoru se zúčastnilo 6 respondentů, kteří byli vybráni dle jejich náboženského vyznání, místa bydliště, pohlaví a věku, aby bylo zaručeno co nejširší spektrum odpovědí. Autorka se snaží zmapovat jaké rituály a tradice jsou pro respondenty nejdůležitější, jak vnímají tradiční české oslavy Vánoc a Velikonoc, a jak je sami slaví.

Respondentům bylo položeno devět stejných otázek na témata spojená s Vánoce, Velikonoci, svatbami a pohřby.

Jméno	Věk	Bydliště	Vyznání
Ivana	47 let	Sázava	ateista
David	28 let	Praha	ateista
Markéta	33 let	Teplice	ateista
Martina	24 let	Praha	katolík
Martin	36 let	Nepomuk	katolík
Jiří	40 let	Praha	katolík

4.4 Výsledky standardizovaných rozhovorů

Otázky, které byly respondentům položeny ve stejném pořadí za sebou, ukazují, jakým způsobem probíhají tradiční svátky v rodinách respondentů a jak je oni sami vnímají.

Seznam otázek:

- 1) Jaký svátek je pro vás nejdůležitější a proč?
- 2) Co pro vás znamená Advent?
- 3) Můžete popsat typický Štědrý den ve vaší rodině?
- 4) Co pro vás znamenají Velikonoce?
- 5) Jak Velikonoce slavíte?
- 6) Jste vdaná/ženatý? Zdali ano, popište váš svatební den. Zdali ne, popište, jak by měl váš svatební den vypadat.

- 7) Jaký svatební rituál je podle vašeho názoru nejhezčí či nejdůležitější?
- 8) Zúčastnil jste se někdy pohřbu vašeho blízkého člověka? Zda ano, jak pohřeb probíhal?
- 9) Jaký je váš názor na kremaci pozůstalého?

Otázka č. 1: Jaký svátek je pro vás nejdůležitější a proč?

Na první otázku, jaký svátek je pro vás nejdůležitější odpověděli tři respondenti, že to jsou Vánoce. Všichni tři respondenti se shodují na tom, že Vánoce jsou pro ně především důležitý čas strávený s rodinou, čas kdy mají hodně volna v práci a užívají si klid, pohodu a vánoční atmosféru. Naopak odpověděli tři respondenti, všichni katolického vyznání, že pro ně jsou nejdůležitější Velikonoce. Respondenti tento svátek vnímají jako oslavu vzkříšení Ježíše Krista.

Otázka č. 2: Co pro vás znamená Advent?

Na otázku „co pro vás znamená Advent“ byly odpovědi opět velmi podobné. Tři dotázaní ateisté vnímají Advent spíše jako hektické období, kdy musí stihnout zařídit hodně věcí, jako je nákup dárků, úklid domácnosti a přípravy vánoční výzdoby. Pro tři dotázané katolíky, je Advent příprava na příchod Spasitele, doba klidu a míru. Respondent Martin přiznává, že dle jeho názoru, je pro křesťany těžké prožívat Advent i Vánoce tak, jak by měli, protože je podle něj dnešní společnost velmi uspěchaná a na člověka vyvíjí velký tlak. Tři respondenti, jeden katolík a dva ateisté uvedli, že symbolem Adventu je pro ně adventní věnec a pálení svíček, při každé adventní neděli.

Otázka č. 3: Můžete popsat typický Štědrý den ve vaší rodině?

Z odpovědí vyplývá, že Štědrý den se v jednotlivých rodinách příliš neliší. Všichni respondenti se shodují na tom, že celý den probíhají přípravy večeře, v domácnosti panuje dobrá nálada za doprovodu tradičních vánočních pohádek v televizi. Dva respondenti uvádějí, že každoročně chodí přes den na vánoční

procházku. Všichni respondenti uvedli, že na jejich štědrovečerní stůl patří tradiční vánoční jídlo, jako je rybí polévka, smažený kapr a bramborový salát. Po večeři si pět respondentů ze šesti jdou rozbalovat dárky a tři respondenti navštěvují půlnoční mši v kostele.

Otázka č. 4 : *Co pro vás znamenají Velikonoce?*

Respondentka Ivana uvádí, že Velikonoce nemá příliš v lásce, neboť má špatnou zkušenost s koledníky, kteří, jsou často opilí. Zbýlých pět respondentů se ale shoduje, že mají Velikonoce rádi. Tři dotázaní katolíci uvádějí, že Velikonoce jsou pro ně nejdůležitějším svátkem v roce, kdy si můžou uvědomit hodnoty života a očistit se od hříchů.

Otázka č. 5: *Jak Velikonoce slavíte?*

Dva respondenti katolického vyznání uvádějí, že se plně zapojují do tradičních náboženských oslav s návštěvou všech bohoslužeb, respondent Jiří uvádí, že Velikonoce má velice rád, ale že je tráví raději doma, kde má klid a může se plně věnovat sám sobě. Čtyři respondenti uvádějí, že v jejich rodině je zvykem, že muži chodí s pomlázkou a za „omlazení“ žen, dostávají barevná vajíčka. Jeden respondent neslaví Velikonoce nijak.

Otázka č. 6: *Jste vdaná/ženatý? Zdali ano, popište váš svatební den. Zdali ne, popište, jak by měl váš svatební den vypadat.*

Dva respondenti uvedli, že nejsou ženatí. Oba by si přáli mít svatbu v kostele, přesto, že respondent David není praktikující katolík.

Ostatní čtyři dotázaní jsou v manželském svazku. Respondentka Ivana a Markéta měly občanský obřad. Jejich svatby se ale lišily. Paní Ivana měla malou rodinou svatbu, zatímco paní Markéta velkou svatbu s mnoha přáteli. Dva respondenti uvedli, že jejich obřad se konal v kostele, bez mše svaté.

Otázka č. 7: *Jaký svatební rituál je podle vašeho názoru nejhezčí či nejdůležitější?*

Pět respondentů se shodlo, že nejhezčím rituálem při svatbě je samotný obřad, kdy si snoubenci slibují věrnost před Bohem a vyměňují si snubní prsteny. Dva respondenti také uvedli, že jim přijde hezké házení rýže na novomanžele.

Otázka č. 8: *Zúčastnil jste se někdy pohřbu vašeho blízkého člověka? Zdali ano, jak pohřeb probíhal?*

Z osmé odpovědi vyplývá, že všech šest respondentů se zúčastnilo pohřbu. Tři respondenti uvádějí, že se zúčastnili pohřbu v kostele, kde proběhl církevní obřad, spolu se mší za zemřelého. Respondent Martin uvedl, že podle jeho názoru mají křesťané výhodu, že díky víře, se dokážou se smrtí lépe vyrovnat. Tři respondenti, ateisté, uvedli, že se zúčastnili občanského pohřbu v krematoriu, kde probíhalo rozloučení se zemřelým. Po pohřbu následovala smuteční hostina.

Otázka č. 9: *Jaký je váš názor na kremaci pozůstalého?*

Všichni respondenti se shodují na tom, že kremace je v dnešní době nejvíce vhodnou alternativou, jak naložit se zemřelými. Dva respondenti se domnívají, že ve velkých městech je to nejekonomičtější a nejhygieničtější způsob pohřbívání.

5 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zjistit a porovnat rozdíly v chápání a realizaci nejvýznamnějších tradic a rituálů, jakými jsou: vánoce, velikonoce, svatba a pohřeb v křesťanské a ateistické rodině.

Již při studiu odborné literatury a použitých pramenů si autorka uvědomila, že žijeme v době, ve které dochází velmi rychle k proměnám způsobu života a to tempem, které v žádném jiném období dějin lidské společnosti nemá obdoby. Proměny okolního světa se týkají téměř všech odvětví lidské činnosti. Společnost, ve které je složité se orientovat a která nabízí obrovské množství podnětů prostřednictvím médií, dokonalých technologií a výtvarných moderní civilizace náš život postupně zrychluje a zahlučuje. Ve škole, zaměstnání i doma jsou na naši psychiku kladeny stále větší nároky. Díky tomu prožíváme život diametrálně odlišný od toho, který znaly předešlé generace. A jsou to právě lidové, církevní i občanské tradice, které nám dávají řád, pravidelnost a ukotvení v koloběhu roku i celé životní cesty.

Z výsledků dotazníkového šetření jednoznačně vyplývá, že nejdůležitější tradicí v průběhu roku jsou Vánoce, a to bez ohledu na to zda respondent je či není věřící. Avšak zatímco pro ateistické rodiny je nejstěžejnějším důvodem obliby vánoc rodinná pospolitost a klidné dny volna, pro věřící jsou nejdůležitější duchovní stránky tohoto křesťanského svátku, připomenutí si příchodu Mesiáše, zastavení se, smíření s ostatními, sváteční bohoslužby a rozjímání. Dále z odpovědí vyplývá, že i ateisté dodržují nejrůznější lidové i církevní zvyky, zřejmě tak, jak je tradicí v té které rodině.

Velikonoce jsou opět duchovním svátkem zejména pro věřící, ateisté prožívají tyto svátky více, jako oslavu příchodu jara a dodržují hlavně typické lidové velikonoční tradice, jako jsou pletení pomlázky a chození na koledu, barvení vajíček a podobně.

Všichni respondenti, bez ohledu na vyznání preferují sňatek při dlouhodobém vztahu, ale jak autorka předpokládala, věřící preferují církevní obřad a je pro ně velmi důležité požehnání rodičů. Naproti tomu ateistům vyhovuje obřad civilní, většinou doprovázený nejrůznějšími zlidovělými zvyklostmi.

I při rituálech spojených s pohřbem preferují věřící respondenti rozloučení v kostele, spojené většinou se zádušní mší. Ateisté pohřeb většinou realizují ve smutečních obřadních síních. Součástí většiny pohřbů bez ohledu na vyznání je,

jak vyplývá z šetření, pohřební hostina. Stejně tak většina respondentů považuje kremaci za nejlepší způsob, jak naložit s tělem. Pohřeb do země se stává postupně vzácnější.

Odpovědi získané autorkou při standardizovaných rozhovorech částečně korespondují s výsledky dotazníkového šetření, avšak zřejmě nejvýraznějším rozporem jsou zde odpovědi všech tří věřících respondentů, kteří považují za nejdůležitější svátek v roce Velikonoce a prožívají jej v duchu církevních tradic a rituálů. Také ve svých odpovědích na další otázky vyzdvihují například neopominutelnou úlohu adventu, který je pro ně hlavně časem příprav na příchod Mesiáše a dobou rozjímání. Ateisté zcela prozaicky spojují adventní období se spěchem, stresem a materiálními přípravami na vánoční svátky. Částečná shoda se objevuje v obou typech šetřených rodin až ve způsobu realizace průběhu Štědrého dne, kdy jsou zvyky a tradice v ateistických i katolických rodinách víceméně v souladu.

Autorka si po dopsání práce hlouběji uvědomuje, jak důležité je v dnešní hektické době si najít čas a sílu na prožívání nejen společných chvil s rodinou, ale i dodržování nejrůznějších tradic, zvyků a rituálů, které jsou našim cenným dědictvím po předcích a pomáhají nám nalézat naše místo a sounáležitost s rodinou, společností i celým národem.

6 Seznam použitých zdrojů

6.1 Literatura

ALEXANDER, Bobby C. (1997): Ritual and current studies of ritual: overview. In Stephen D. Glazier (ed.), *Anthropology of religion: a Handbook*. Westport, CT: Greenwood Press, s. 139-160.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-807-3673-789.

FROLEC, Václav. *Vánoce v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001, ISBN 8070215119.

FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. V Praze: Vyšehrad, 2001, ISBN 80-702-1503-8.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

GENNEP, A. *Přechodové rituály*. 1. vydání. Praha: Mythologie, 1997. ISBN 80-7106-178-6.

HARTL, P., HARTLOVÁ H.. *Psychologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-303-X.

HAVLÍK, Radomír, Jaroslav KOŤA a Jiří MAREŠ. *Sociologie výchovy a školy*, Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-327-7.

HERBEN, J. *Moravské obrázky*, s. 157.

HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina*, České Budějovice: JU ZF, 1998, ISBN 80-704-0315-2.

HORÁK, F. a CHRÁSKA M. . *Úvod do metodologie pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN 17-304-89.

KERRIGAN, Michael. *Historie smrti: pohřební zvyky a smuteční obřady od starověku do současnosti*. Praha: Deus, c2008, ISBN 978-808-7087-558.

KOVAŘÍK, J. Česká rodina v druhé polovině 20. Století. *Informační listy*. 1999, roč. 4, č. 1, s 6 – 20.

KRAMULOVÁ, D. Česká rodina, kam kráčíš. *Děti a my*. 2008, roč. 38, č. 6, s 42 - 43.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakl., 1993, ISBN 80-901-4247-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, ISBN 80-864-2958-X.

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina*, Brno: Blok, 1990, ISBN 80-702-9018-8.

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, ISBN 978-808-6429-250.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004, ISBN 80-702-1397-3.

REJMAN, L. *Slovník cizích slov*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1989. 435 s. ISBN 80-7038-078-0.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-717-8772-8.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, ISBN 1441183.

SLUKOVÁ, Andrea. *Svatba: průvodce pro začátečníky i pokročilé*. Praha: Grada, 2001, ISBN 80-247-9064-5.

SMEJKAL, V., BACHRACHOVÁ, H., *Velký lexikon společenského chování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1560-5.

VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000, ISBN 80-859-8381-8.

VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006, ISBN 80-727-7292-9.

VEČERKOVÁ, Eva a Věra FROLCOVÁ. *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*. V Praze: Vyšehrad, 2010, ISBN 978-807-4290-060.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje, aneb, Kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. Ilustrace František Skála. České Budějovice: Dona, 1991, 96 s. ISBN 80-854-6303-2.

VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Rodinné svátky a oslavy*. Ilustrace Kamila Skopová. V Praze: Albatros, 2010, ISBN 978-800-0023-182.

WATTS, Alan W. *Mýtus a rituál v křesťanství*. Překlad Jan Čulík. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1995, 233 s. ISBN 80-858-8009-1.

6.2 Internetové zdroje:

UMIRANI.CZ. *Praktické informace k organizaci pohřbu* [online]. 2014 [cit. 2015-03-13]. Dostupné z: <http://www.umirani.cz/prakticke-informace-o-organizaci-pohrbu.html>

HANDICRAFT.CZ. *České Vánoce - Tradiční lití olova* [online]. 2014 [cit. 2015-03-13]. Dostupné z: <http://www.handicraft.cz/2012/12/ceske-vanoce-tradicni-liti-olova/>

KATOLIK.CZ. *Svátosti církve* [online]. 2002 [cit. 2015-03-13]. Dostupné z: http://web.katolik.cz/feeling/7_6.htm

7 Seznam tabulek a grafů

Seznam použitých tabulek

- 1) Tabulka č. 1 – Stručný přehled základních etap ve vývoji lidské rodiny dle I. Možného (2008)
- 2) Tabulka č. 2 – Průměrný věk při vstupu do manželství. Zdroj: ČSÚ – sňatečnost
- 3) Tabulka č. 3 – Dotázaní respondenti. Zdroj: vlastní zpracování

Seznam použitých grafů

- 1) Graf č. 1 – Míra rozvodovosti manželství v letech 1950 – 2010. Zdroj: ČSÚ
- 2) Graf č. 2 – Sezónní sňatečnost v letech 1992 – 2012. Zdroj: ČSÚ

8 Přílohy

Příloha č. 1 - Seznam otázek – dotazník

- 1) Pohlaví
- 2) Věk
- 3) Místo bydliště
- 4) Jste věřící?
- 5) Jaký svátek v roce je pro vás nejdůležitější a nejvýznamnější? Z jakého důvodu?
- 6) Chodíte na Štědrý den na Půlnoční mši?
- 7) Zpíváte, jako rodina, na Štědrý den koledy?
- 8) Jaké zvyky dodržujete na Štědrý den?
- 9) Chodíte na Velikonoce do kostela?
- 10) Chodíte o Velikonocích koledovat?
- 11) Jaké další zvyky dodržujete o Velikonocích?
- 12) V případě trvalého vztahu, preferujete sňatek?
- 13) Preferujete církevní nebo občanský obřad?
- 14) Jaké tradice, jsou ve vaší rodině spjaté se svatbou?
- 15) Jaké jsou pohřební zvyky ve vaší rodině?
- 16) Pořádá se, u vás v rodině, po pohřbu smuteční hostina (kar)?
- 17) Necháváte ve vaší rodině sloužit mši za zemřelého?

Příloha č. 2 - Seznam otázek – standardizovaný rozhovor

- 1) Jaký svátek je pro vás nejdůležitější a proč?
- 2) Co pro vás znamená Advent?
- 3) Můžete popsat typický Štědrý den ve vaší rodině?
- 4) Co pro vás znamenají Velikonoce?
- 5) Jak Velikonoce slavíte?
- 6) Jste vdaná/ženatý? Zdali ano, popište váš svatební den. Zdali ne, popište, jak by měl váš svatební den vypadat.
- 7) Jaký svatební rituál je podle vašeho názoru nejhezčí či nejdůležitější?

- 8) Zúčastnil jste se někdy pohřbu vašeho blízkého člověka? Zdali ano, jak pohřeb probíhal?
- 9) Jaký je váš názor na kremaci pozůstalého?